

Дорошенко, В.

НТШ у
Львові.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760428 (R)

2012

В. 398

Наукове Товариство імени Шевченка у Львові.

(1873—1892—1912 рр.)

Склав

Володимир Дорошенко,

завідатель бібліографічного бюра Товариства.

2
• Коштом і накладом Товариства.

КИЇВ—ЛЬВІВ.

1913.

062 (с 47.743 А) (09)

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР

№ И- 35445 11903

Друкарня Другої Друкарської Спілки
:::: Київ, Вел. Володимирська, 43 ::::

Наукове Товариство імени Шевченка у Львові (1873—1912).

I. Погляд на історію Товариства *).

Уже в славетну „епоху реформ“ після дуже короткого періоду сякої-такої пільги український національно-культурний рух у Росії почав зазнавати утисків, котрі в 1863 році вилили ся в звісну Валувевську заборону.

Під нагнітом систематичних урядових переслідувань рос. Українці почали що раз більше звертати свої очі до Галичини, де саме в ту пору почав ся живіший національний рух, особливо після погрому Австрії під Садовою.

Не дивно, що на рос. Україні почали мріяти про заснування якоїсь постійної інституції для розвитку українського слова у Львові „по-за межами досягання“.

Від мрій незабаром перейшли й до діла. Ініціаторами виступили Кониський, Пильчиків і інші.

---

*) Докладніше див. в статях проф. *М. Грушевського*, „Дотеперішній розвій Наукового Товариства імени Шевченка“. „Хроніка“ 1900. Ч. I, ст. 3—19, або „Наукове Товариство імени Шевченка“ „Літ. Наук. Вістн.“ 1900, кн. 3, стр. 184—200, а також *Вол. Дорошенка*, „Украинская Академія Наукъ“. „Украинская Жизнь“ 1912, кн. 10, ст. 23—38.

Вони почали збирати на сю справу гроші і невдовзі мали суму, з якою можна було вже щось розпочати.

І от порозумівши ся з провідниками молодого народовецької партії в Галичині рішили вони за зібрані гроші (коло 18 тис. корон) купити друкарню, про що вже давно думали й галицькі Українці. Друкарня мала бути підставою літературного руху, а для завідування нею й розвитку сього руху рішено було заснувати спеціальне товариство, в виді строго замкненої корпорації з високими членськими вкладками, щоб уберегти його від небажаних сторонніх елементів*). Друкарню куплено в 1873 р., в кінці котрого (11. XII) затвердили галицькі красві власти й статут самого товариства,—названого в честь найбільшого укр. поета Товариством імени Шевченка. З російських Українців ініціаторами—основниками його були, як уже згадувано, Олександр Кониський, проф. Дмитро Пильчиків та Мих. Жученко і Єлисавета Милорадович, котра дала на се більшу суму грошей. З галичан підписало статут девять виднійших людей з нечисленною ще тоді свідомою української громади, а саме: Степан Качала, посол до сойму і парламенту; Михайло Димет, купець і радний міста Львова; Корнило Сушкевич, секретарь ц. к. прокураторії скарбу; др. Омелян Огоновський, проф. унів.; Михайло Коссак, радний міста Львова; Лонгін Лукашевич, директор асекураційного т-ва; др. Олександр Огоновський, доцент унів.; Юліян Романчук, учитель гімназії,—і Теофіл Барановський, інженер.

Головне місце серед них належить ся Стефанови Качалі і Корнилови Сушкевичеві, котрий і став першим головою Товариства.

---

*) Вкладка виносила 200 кор.

На перших загальних зборах 4. VI. 1874 р. було присутних 20 дійсних членів Товариства. Мету нового товариства ясно означував § 1-й статуту: завдання його— „спомогати розвиток української словесности“, а для сього мало воно видавати своїм коштом книжки, літературні й наукові часописи, роздавати премії, підпомагати різні видавництва і таке инше. Думало ся, що Товариство буде видавати „багато книжок“. Одначе сі рожеві мрії не справдили ся, бо друкарня і її урядження не тільки поглинули зібрані з жертв і членських вкладок гроші, а ще й впровадили Товариство в великі довги.

Тим часом Товариство прибутки мало мізерні. Друкарня, не мавши багато сторін, які платили б, не вертала вложеного в неї капіталу, народовецькі видання друкували ся здебільшого на кредит з ріжними знижками і т. п. Не дивно тому, що розвій Товариства йшов дуже й дуже поволі. Можна сказати, що довгий час перебувало воно в хронічній біді, з котрої не могли його вирятувати й ті жертви, які від часу до часу впливали. Про якусь самостійну діяльність майже не могло бути й мови. Лише зрідка могло Товариство видати своїм коштом якусь книжку, а то вся його допомога розвиткови рідного письменства зводила ся до згаданих вище друкарських кредитів і опустів народовецьким виданням, як от популярним виданням „Просвіти“, часописи „Правда“, котрої до речи сказати Товариство видало два томи своїм коштом, то що. З самостійних видань Товариства ім. Шевченка в сім часі треба зазначити працю покійного проф. *О. Огоновського* „*Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache*“ (1880).

Так ішло до 1885 року, коли Товариство спро-

могло ся вже на щось більше, перейнявши на себе видання літературної часописи „Зоря“. Се був досить важний факт в розвитку Товариства, важний не лише тому, що від сього часу зачинаєть ся як ні як його постійна видавнича діяльність. „Зоря“ не тільки розбудила живіший літературний рух у самім Товаристві, а—і се найважнійше—причинила ся до тіснійших зносин галицької України з російською, де по антракті, викликанім новою заборonoю українського слова указом 1876 року, знову змагаєть ся український рух, що раз більше звертаючи ся до Галичини. Можна сказати, що „Зоря“ стала до певної міри всеукраїнським органом. В ній крім галицько-українських літературних сил, беруть значну участь і письменники з рос. України,—як старші, так і молодші (О. Пчілка-Косач, Ів. Нечуй-Левіцький, О. Кониський, І. Тобілевич, В. Грінченко, М. Коцюбинський, В. Самійленко, Леся Українка, А. Кримський та інші). В „Зорі“ по'являєть ся перша повна історія укр. письменства Ом. Огоновського, котра вийшла й окремим виданням (4 томи, 1887—1894 рр.), і цілий ряд інших творів літературно-наукового характеру, як оригінальних, так і перекладних, що значно збогатили українську літературу.

Зв'язь між освіченим суспільством по обох боках „історичної прірви“ починає робити ся що раз тіснійшою, менше туманною, більше реальною, ніж давнійше. На рос. Україні що раз більше дізнають ся про Галичину і про національні й інші відносини в ній та ті „можливости“ для укр. руху, які вона дає. В с'ім безперечна заслуга „Зорі“, котра якийсь час (до 1894 р.) досить свобідно доходила до Росії. Рівночасно з „Зорею“ набирало всеукраїнського характеру та

значіння й само товариство, яке її видавало. І коли з розвитком літературного руху стала все більше відчувати ся потреба також і наукових українських видавництв, з російської України стали удавати ся до Товариства з зазивами, аби воно взяло ся до організації також і наукової роботи. І знов ініціатива рос. Українців (особливо О. Кониського та проф. Вол. Антоновича) зійшла ся, як і перше, зі змаганнями самих Галичан, серед котрих передовсім треба згадати О. Барвінського, який енергічно взяв ся до переведення в життя сих плянів.

Барвінський виробив проєкт реформи, з котрим і виступив на загальних зборах Товариства в 1890 р. Головні основні зміни були такі: Товариство ім. Шевченка перетворюєть ся в „*Наукове* Товариство ім. Шевченка“. Членська вкладка знижуєть ся до 3 гюльденів, аби притягнути до Товариства як найбільше людей, що інтересують ся науковою роботою; крім виділу (управи), котрий має провадити адміністраційні справи Товариства, утворюють ся ще (поки що) три секції (відділи) для наукової роботи—філологічна, історично-філософічна і математично-природописно-лікарська.

Сей проєкт стрінув деяку опозицію членів, котрі вказували, що не в зміні статуту сила, що роботи статутом не викличеш, то що, але на нових загальних зборах в марті 1892 р. проєкт був прийнятий, а невдовзі потім затверджений намісництвом. Літературне Товариство ім. Шевченка перемінило ся таким чином на „*Наукове* Товариство імени Шевченка“, цілю котрого була вже не звичайна допомога розвитку укр. *словесности*, а „розвиток і розробленне *науки* на укр. мові“ (§ 2 нового Статуту).

Реформа вийшла на добро Товариству. Зниження членських вкладок справді наблизило його до загалу освіченої громади, зробивши його доступним для широких кругів, а через се міцнійше звязало його з життям. Рівночасно покращали й матеріяльні засоби Товариства, а що найважнійше, тепер воно могло вже рахувати і на якусь поміч з боку краю та держави.

Передовсім ся поміч виявила ся в тім, що друкарня Товариства почала діставати урядові роботи, з котрих найважнійше значінне має друк українських шкільних підручників для народніх шкіл, який від 1893 року постійно віддає Товариству ц. к. видавництво галицьких шкільних книжок. По сїм уже йдуть субвенції Товариству на наукові видавництва на підставі його наукових публікацій. Правда субвенції сї, й тепер невеликі, спершу були дуже незначні і зрости а ж надто поволі.

Першу субвенцію від Краєвого Союму одержало Наукове Товариство в 1894 р. в розмірі 2000 К., на другий рік прийшла в такій самій висоті ще й підмога від центрального уряду, себ то разом 4000 К.; в 1896 р. і 1897 р. Товариство діставало по 9 тис. К. річно (від міністерства 4000 К., решту від Союму); в 1898 р. 11 тис., в 1899 р. 14 тис. і т. д. Заслуга ввєднання перших субвенцій належить д. О. Барвінському, котрий був з 1893—96 р. головою Т-ва. На жаль зріст субвенцій все далеко відставав від зросту бюджету Товариства, а передовсім видатків на наукові видання: в 1895 р. сей бюджет виносив коло 9 тис. Кор.—видано 9 томів наук. публікацій;—в 1896 р. уже 20 тис. (10 тт.), 1897 р.—26 тис. (14 тт.), 1898 р. 30 тис. (17 тт.), в 1899 р. звиш 31 тис. Кор. (16 тт.). Субвенції останніми часами дійшли як раз до тої самої висоти, на якій стояв давнійше науковий бюджет Товариства. Отже в 1908 р. субвенції виносили 24 тис., в 1909—26 тис., 1910—33 тис., в 1911—38 тис і в 1912—39 тис. Більша частина їх припадає на міністерство, котре в 1911 році напр.,

виплатило 20 тис., в 1912 р. 22 тис. (край давав лише по 17 тис., крім того 1000 К. в 1908 р. дав буковинський Сойм яко одноразову запомогу на виданне творів Федьковича). Науковий бюджет натомість зріс в сих роках пересічно до 50 тис. кор. річно (в 1912 р. навіть 51357 К. 42 сот.), не рахуючи видатків на наукові запомоги, стипендії, подорожі, то що, які не раз збільшують бюджет на 20 з верхом тис. К.

Розвій Товариства йшов швидкими кроками наперед і невдовзі воно виросло в поважну наукову інституцію, що не уступає великим науковим інституціям інших народів. Ріжні видатні вчені починають бачити в ній будучу українську Академію Наук. Сей успіх завдячує Товариство головно енергії проф. Михайла Грушевського, котрий прийшовши невдовзі по заснуванню Товариства до Львова на катедру історії України, стає на чолі його. Вибраний спершу редактором „Записок“ і інших наукових видань Товариства (в 1895 р.), а незабаром і головою (в 1897 р.) проф. Грушевський згуртував коло Товариства невеличкий гурт галицько-українських учених, який поволі став збільшувати ся як учениками нового професора, так і його українських колеґ по університету, та на міцних підвалинах поставив наукову роботу Товариства, з'організувавши його на взір Академій Наук.

В перших роках видавнича діяльність Товариства була незначна. В 1892—1894 рр. вийшло тільки чотирі томи його наукового органу „Записки Наукового Т-ва ім Шевченка“: в 1892 р. том I, під ред. Ю. Целевича (вийшов ще перед формальною переменою Т-ва в наукове); в 1893 р. т. II, в 1894 р. т.т. III і IV,— всі під ред. Барвінського. „Записки“ сього періоду були присвячені взагалі „науці і письменству українсько-руського народу“ і містили в собі наукові роз-

відки з усяких галузей науки—від історії до медицини включно. Проф. Грушевський, обнявши провід у Товаристві, зреформував „Записки“ в періодичний орган. В 1895 р. вийшло 4 книжки, а від 1896 р. виходять вони постійно 6 разів на рік (раз у два місяці).

В „Записках“ тепер містять ся головно розвідки з укр. історії, історії літератури, мови і етнографії. Більші монографії і збірки сирого матеріалу перейшли з ініціативи проф. Грушевського до спеціальних видавництв (секцій і їх помічних органів—комісій), що повстали при історичній і філологічній секції знов таки заходами нового голови Товариства. Перед ним був лише один спеціальний орган „Часопись Правнича“, котру заснував др. Кость Левицький в 1889 р. і котру в 1894 р. перейняло від нього Наукове Т-во. Тепер же кожда секція має свій спеціальний орган, свій „Збірник“. Так виділені були в осібне видавництво праці математичні, природописні й медичні, які від 1897 р. друкують ся в „Збірнику“ математично-природописно-лікарської секції. „Збірники“ інших двох секцій засновані в слідуючім році. Ще ранійше повстали деякі інші спеціальні видавництва, як от „Етнографічний Збірник“, „Жерела до історії України-Руси“ (обидва в 1895 р.), „Памятки українсько-руської мови і літератури“ (1896 р.), решта повстала в 1899 і дальших роках.

Крім сих наукових видань видавало Товариство далі й по реформі „Зорю“ аж до року 1898, коли замість неї почало видавати місячник під назвою „Літературно-Науковий Вістник“, що й досі займає почесне місце в українській пресі яко найповажнійший український літературний журнал. В маю-1905 року Това-

риство передало „Вістник“ видавництву „Українсько-руська Видавнича Спілка“ і обмежило ся вже виключно на науковій діяльності. Свої наукові завдання виповнює Товариство не лише видаванням різних наукових праць. Удержує воно ще й наукові інституції, про котрі мова низше, а також орудує рядом фондів як для запомоги наукових і літературних сил, так і для підмоги студентам висших шкіл (фонд доцентів, два фонди літератів—імени Котляревського та імени Мордовця, три фонди стипендійні—ім. М. Грушевського, Ом. Огоновського і А. Бончевського). На жаль фонди сї невеличкі.

Так, з кінцем 1912 р. фонд академічний виносив 17.480 К., фонд доцентів—5.369 К., фонд ім. Котляревського 2.752 К., фонд ім. Мордовця—2.198 К., фонд ім. М. Грушевського—5.855 К., фонд ім. Бончевського—10.627 К., фонд ім. О. Огоновського—2.405 К. Крім того є ще фонди пам'ятника Т. Шевченка (830 К.) і пам'ятника П. Ніщинського (138 К.).

Де-які з них заложило само Товариство, иньші повстали завдяки жертвам приватних людей. Крім сього згадати ще треба, що в 1904 році перейняло Товариство під свою управу „Академічний Дім“, в котрім уряджені дешеві мешкання для студентів вищих шкіл, чим посередно також немало причиняєть ся до розвитку рідної культури взагалі, а до розвитку рідної науки з окрема, запомагаючи убогу молодіж, з котрої головно рекрутуєть ся свідома інтелігенція галицької України.

Учені, які працюють в виданнях Товариства, користують ся підмогами від нього в своїх наукових студіях, особливо коли треба виїхати кудись до бібліотек чи архивів, або для збирання етнографічних матеріалів.

Товариство уряджує раз по раз такі наукові екс-

курсії—етнографічні, археографічні то що. Для всього сього виділ завжди вставляє в бюджет певні, досить значні суми.

В 1912 р. напр. видало Товариство на археографічну і етнографічну експедицію—разом 1.899 К., в 1911 р. археографічна експедиція коштувала 1.399 К., а етнографічна 658 К., в 1910 перша 2.816 К., друга 686 К. і т. д.

II. Внутрішня організація Товариства і його видавництва.

Наукова робота в Товаристві провадить ся по секціях, на які воно розпадаєть ся. Секцій, як було вже сказано, три: 1) історично-філософічна, 2) філологічна і 3) математично-природописно-лікарська. Для розроблення осібних питань і провадження спеціальних видань творять ся при відповідних секціях комісії. Таких комісій досі шість: археографічна, бібліографічна, етнографічна, статистична, фізіографічна і язикова.

Адміністрацію й господарку Товариства провадить виділ, на чолі котрого стоїть голова. Виділ і голову вибирають члени Т-ва на загальних зборах, які відбувають ся що два роки *).

Члени Товариства поділяють ся на: *дійсних* і *звичайних*. У дійсні члени вибирають ся лише вчені люде за видатні наукові заслуги на полі української науки. Вибирає кожда секція, а виділ лише затверджує (він має право й відкинути вибір). Дійсні члени одержують „Записки“ й видання своєї секції безплатно, беруть участь в засіданнях секції, на котрих мають рішайучий голос.

Звичайним членом може стати кождий українець

---

*) По новому статуту (з 1904 р.); давнійше що року.

(—ка) і кожда українська інституція, яких прийме виділ і які заплатять 2 кор. вступного та платитимуть що року 10 кор. членської вкладки. Звичайні члени не мають права голосу на секціях, але можуть бути членами комісій, одної або й кількох. З видань дістають лише „Записки“ і „Хроніку“. В загальних зборах беруть участь і мають право голосу всі члени без різниці*).

Щоб бути вибраним у виділ, не треба бути дійсним членом; має ним бути лише голова. Секції посилають на засідання виділу своїх делегатів (кожда одного) з правом голосу.

Така в загальних рисах внутрішня організація Наукового Товариства. Головні основи її намічені вже в першій статуті Товариства, котрим переміняло ся воно в товариство наукове. З пізнійших змін статуту треба згадати лише реформу 1898 року. Статут 1892 року не робив різниці між членами: кождий, кого прийняв виділ і хто заплатив вкладку, був дійсним членом, не вважаючи на те, чи мав якісь наукові заслуги, чи ні. Отож навіть люде без наукових кваліфікацій мали право вписувати ся до наукових секцій і тим самим рішати в наукових справах. Се очевидно обнижувало наукову репутацію Товариства бодай формально. Тому за ініціативою проф. М. Грушевського рішено для піднесення престижу Товариства усунути сю аномалію і відрізнити компетенції його членів. Се зроблено в 1898 році, коли поруч звичайних членів

---

*) Члени заграничні, що не можуть особисто бути на загальних зборах, мають право передати свій голос комусь із місцевих членів (дійсних або звичайних). Інституції беруть участь в зборах через відпоручників, котрими можуть бути лише члени Товариства.

Товариства, які мають право голосу лише в справах адміністративних, утворено згадану вище нову категорію „дійсних членів“, іменованих на підставі їх наукових заслуг.

Від того часу секції складають ся лише з самих дійсних членів, так що збори секцій становлять правдивий науковий ареопаг, уповні компетентний в рішанню наукових справ.

Перші вибори дійсних членів переведено в 1899 році. До історично-філософичної секції увійшло 12 членів, а до філологічної і математично-природописно-лікарської по 10 членів. В 1902 році в 1-й секції було 14 членів, в 2-й—10, в 3-й—13; за десять років—в 1912 році—в 1-й було 24 членів, в 2-й—21, в 3-й—16. За час між 1899 і 1913 рр. померло 5 членів 1-ої і 4 члени 2-ої секції.

Ся реформа поставила Товариство вже навіть і формально на рівні з Академіями Наук, так що бракує йому тепер самого лише титулу Академії, котрий, треба сподівати ся, в недалекій будуччині воно й осягне.

Серед дійсних членів Товариства стрічаємо всіх виднійших учених Українців, як от проф. Дмитро Багалій, Федір Вовк, Володимир Гнатюк, проф. Іван Горбачевський, проф. Михайло Грушевський, проф. Станислав Дністрянський, проф. Олександр Колесса, проф. Агатагел Кримський, Кость Михальчук проф. Степан Рудницький, Олександр Русов, проф. Кирило Студинський, проф. Микола Сумцов, проф. Степан Томашівський, та інші, а також багато видатних учених чужих національностей, що заслужили ся й коло розвитку укр. науки, як напр. Альфред Єнсен, Платон Жукович, Федір Корш, Володимир Перетц, Микола Петров, Олексій Шахматов, Ватрослав Ягіч.

З покійних треба згадати: В. Антоновича, П. Житецького, О. Кониського, В. Лесевича, М. Лисенка, а також О. Пипіна.

Всіх членів було в 1912 році—258 (63 дійсних і 195 звичайних), се-б то майже два рази більше як в 1892 р., коли було 133 членів.

Переходимо тепер до наукової роботи Товариства.

За розмірно короткий час свого істновання (1892—1912) як товариства наукового може воно похвалити ся дуже поважними результатами сеї роботи.

А саме наукового органу Т-ва „*Записки Наукового Товариства імени Шевченка*“ (присвяченого, як уже говорено, головно укр. історії, літературі, мові й етнографії) вийшло за сі роки 110 томів. Крім того кожда секція видавала свій спеціальний орган, „Збірник“ своїх праць і матеріалів. Сих „Збірників“ також вийшла показна скількість. Так, „Збірник“ історично-філософічної секції—має вже 14 томів (від 1898 р.); „Збірник“ філологічної секції (також від 1898 р.) 15 томів, і „Збірник“ математично-природописної секції (від року 1897)—15 томів.

Крім „Збірників“ історично-філософічна секція видає „*Українсько-руський архив*“ (від року 1906), в котрім містять ся збірки дрібних документів, описи рукописей і таке инше (досі вийшло 8 томів), а філологічна—„*Українсько-руську-Бібліотеку*“ (від року 1912, вийшло також 8 томів). Тут друкують ся критичні видання клясиків нової української літератури (досі вийшли в сій бібліотеці „Кобзарь“ Шевченка і „Твори“ Федьковича).

Комісії мали такі видання: *Археографічна комісія*—„*Жерела до історії України-Руси*“ (від року 1895), збірки актового матеріялу до укр. історії (вий-

шло 7 томів) і „*Памятки українсько-руської мови і літератури* (від року 1899) також 7 томів, в котрих появили ся різні збірки старих творів укр. слова.

Етнографічна комісія вела також дві серії видань: „*Етнографічний Збірник*“ (32 томи, від 1895 року), де публікувала головно сирий фольклорний матеріал: народні пісні, казки, колядки, легенди, то-що (переважно з Галичини) і „*Матеріяли до української етнології*“ (14 томів від року 1899). Матеріяли сі присвячені головно описовій етнографії.

Бібліографічна комісія від року 1909 видає „*Матеріяли до української бібліографії*“, котрих досі появило ся 3 томи.

Статистична комісія видає „*Студії з поля суспільних наук і статистики*“ (від року 1909 також 3 томи).

Відомости про біжучу наукову роботу, звідомлення виділу Товариства і різних його інституцій подає „*Хроніка*“ Товариства, котра виходить від 1900 року зошитами чотирі рази на рік в двох виданнях—по українськи і по німецьки. До 1913 року вийшло 52 числа.

Крім сих постійних видавництв Товариства, що виходять реґулярно і є органами вже зміцненої, установленої, налаженої роботи Товариства, треба згадати про ряд видавництв, які Товариство перестало видавати. Отже більш не виходить „*Часопись Правнича*“, яку Товариство перейняло від д-ра Костя Левицького і видало протягом 1894—1900 рр. під йогож редакцією 7 томів *), не виходить також і „*Часопись правнича*

---

*) 3 томи видав сам др. Левицький в роках 1889—1891; разом отже 10 томів.

і економічна“, що прийшла їй на зміну. В рр. 1900—1912 вийшло її 10 томів під ред. проф. Ст. Дністряньського. В р. 1901—1902 видало Т—во 4 книги „*Правничої Бібліотеки*“, в котрих появили ся монографічні праці проф. Дністряньського і проф. П. Стебельського з обсягу австрійського права. Перестало Товариство видавати й „*Історичну Бібліотеку*“, котру перейняло в 1894 р. від О. Барвінського, який заложив її ще в 1883 р. і видав до того часу 15 томів (Товариство вело сю бібліотеку до 1904 р. і видало ще 9 томів). Тут містилися українські переклади кращих розвідок і монографій з української історії (Антоновича, Владимирського-Буданова, Ефименкової, Костомарова та инш.).

По за сим Товариство видало ще 4 томи творів Шевченка під ред. проф. Омеляна Огоновського (1893—1895 рр.) і 7 томів творів *С. Руданського*, які вийшли досі вже другим виданням. Про двохтижневник „*Зорю*“ і місячник „*Літературно-Науковий Вістник*“ була згадка вище. Крім того коштом Товариства появилася велика сила ріжних відбиток як з сих літературних видань, так і з вичислених вище наукових, а також кілька підручників для середніх шкіл.

III. Інституції Наукового Товариства імени Шевченка.

При Науковім Товаристві існує цілий ряд інституцій, як наукових, так і характеру підприємств, що одначе не перешкоджає їм сповняти велику культурну місію й допомагати Товариству виконувати його наукові завдання.

Містяться сї інституції в трьох будинках, з котрих один при ул. Чарнецького, ч. 24, куплений за 400,000 кор. в минулім році, належить Товариству,

другий (при тій самій ул., ч. 26), куплений за 240,000 кор. в 1898 р., належить так зв., „університетській фундації“, в котрій уміщений фонд проф. Пелехина, що стоїть під управою Товариства; третій—згаданий вище—се „Академічний Дім“ (при ул. Суїнського, ч. 21).

До *наукових* інституцій належать: бібліотека, музей і бібліографічне бюро.

До *підприємств*: друкарня, книгарня і переплетня.

Спинимо ся спершу на підприємствах.

Друкарня існує, як про се вже була мова, від перших днів Товариства, але як слід стала розвивати ся доперва з переміною його на Наукове, коли фінансовий стан її значно покращав. Прийшов друк шкільних книжок, розвинулась широка продукція самого Товариства, що мала вже під собою й певний ґрунт в субвенціях. Рік за роком виділ запроваджував ріжні поліпшення, справляв нові машини, поволі справа розширялась і тепер друкарня є вже чималим підприємством, яке приносить Товариству значні зиски й дає йому змогу поставити свою діяльність на такій висоті, на якій ми її бачимо, а до якої воно певно б не дійшло, опираючи ся виключно на субвенціях. Про розміри підприємства свідчать отсі цифри.

Доходи друкарні в 1912 р. виносили: за роботи чужі—251,468 Кор. та ще 35,836 К. за роботи Товариства, разом—287,304 К. (в 1902 р.—120,248 К.). Розумієть ся, значні були й видатки—243,409 К. (серед них найбільші позиції становили: плата складачам—коло 56 тис., не вчисляючи сюди видатків на касу хорих, і видатки на папір, оправу та брошурованне—поверх 124,500 Кор.). В 1902 р. видатки виносили 90,905 К. В 1897 р. за роботи друкарня одержала 49,051 Кор., але видатки виносили

51,901 Кор., правда сюди почислено й 4,100 К. за матеріяли, так що властиво друкарня мала не дефіцит, а невеличкий зиск—1250 Кор. Сей зиск, очевидно, цілком не може рівняти ся з зиском останніх років (в 1912 р.—43,895 К., в 1911 р.—35,596 К., в 1910 р.—39,979 К. і т. д.), але не треба забувати, що все майже цілий зиск рівняєть ся видаткам на друк видань Товариства, так що зиск Товариства з друкарні властиво тільки в тім, що друк видань його нічого не коштує. В 1912 році в друкарні працювало 43*) людей: 37 робітників (серед них 10 робітниць) і 6 слуг, не вчисляючи сюди директора, який стоїть на чолі друкарні.

Тісно звязана з друкарнею *переплетня*, в котрій брошурують ся і оправляють ся виключно лише книжки й брошури друковані в друкарні Товариства (оправляють ся головно шкільні підручники). З робіт сторонніх переплетня не користає, оправляючи лише книжки з бібліотеки Товариства. Існує переплетня від осени 1904 року. Проба Товариства заснувати її, роблені перед тим, стрічали перешкоди з боку львівського магістрату, який покликав ся на те, що по статуту Т-во не має права провадити переплетні. Лише коли в статуті Т-ва вставлено між підприємствами й переплетню магістрат перестав робити труднощі.

Переплетня за розмірно короткий час свого існування також значно розвинула ся.

Доходи її в 1912 р. вносили 80,013 К., в тім 2,353 К. за роботи для Товариства. Видатки вносили 66,588 К. (поверх 18 тис. плата робітникам, крім видатків на касу хорих, та коло 36 тис. на матеріяли: полотно, шкіри, папір etc). В році заложення переплетня мала коло 30,000 К. доходу (26,705 К. за чужі роботи і 1,199 К. за роботи для Товариства). В слідуєчій році дохід був небагато більший. Видатки були спочатку розумієть ся досить великі і лише трохи менші від доходу. Чистого зиску переплетня приносила: в 1912 р.—13,425 К., в 1911 р.—6,619 К., в 1910 р.—5,856 К.

*) На двох більше, ніж в 1902 році.

Персонал переплетні складаєть ся з 25 людей: управителя, 6 робітників, 16 робітниць і 2 слуг. Давнійше робітників було трохи меньше (все було лише 4 робітників і 14 робітниць).

Третє підприємство Товариства—*книгарня*,—хоч віком старше, але розвивати ся як слід почало одночасно з переплетнею. Концесію на основанне книгарні мало Товариство від самої своєї реформи, але довго не було ні спеціального приміщення для книгарні, ні фахової людини, що провадила б її. Спочатку книжки продавано просто в канцелярії друкарні. Так було аж до 1899 року, коли покликано на маніпулянтку до книгарні п. К. Панькевичеву, котра продавала книжки від 9-ої до 1-ої перед пол. і від 3-ої до 6-ої години по пол. Виділ шукав фахового завідателя, але довго не міг знайти відповідного чоловіка.

Тим часом роблено деякі заходи коло розширення як відомостей про саму книгарню, так і про її товар—українську книжку. В 1902 році зроблено умову з одним кольпортером що до продавання книжок на провінції, але діло не пішло і кольпортер відступив від умови. На другий рік виділ умовив ся з книгарнею Альтенберґа, котра зобовязала ся виставляти в однім вікні видання Товариства і інші укр. книжки, але Альтенберґ робив се неакуратно, так що знов з заходів виділу нічого не вийшло.

Нарешті коли виділ оголосив конкурс на директора книгарні в німецьких часописах, знайшов ся потрібний фаховець, п. А. Дермаль, з котрим і списано умову. Під книгарню найнято окреме приміщення і з початком лютого 1905 року вона увійшла в житте. Від того часу книгарня встигла розвинути ся на чимале підприємство і стала в ряді кращих книгарень

Львова. Національно-культурне значінне сього підприємства Наукового Т-ва тим більше, що се майже одинока українська книгарня, бо друга—Ставропигійська ніяк не може рівняти ся що до торгу з книгарнею Товариства, поминувши вже те, що вона в москвофільських руках. Спиняє розвій книгарняної справи неможливість вільної кольтортажи книжок, а також трудність одержання концесій на заложенне філій. Так, проба Товариства заснувати філію в Чернівцях скінчила ся невдачею.

Про те виділ не покладає рук і дбає про розширення книгарняного інтересу. Основанне книгарні припало як раз на часи, коли в Росії впала заборона української літератури й була повна надія, що українська книжка видана в Галичині знайде нарешті доступ на широку російську Україну, одначе ся надія не довго тревала. На місце одної заборони повсталала друга. В 1906 році Росія зробила з Австрією торгову умову, на підставі котрої між иньшим має право брати високе мито від книжок друкованих російською мовою при вивозі їх з Австрії. Сей § умови російські власти ростягають і на українські книжки, бо вони, мовляв, друкують ся також „руською“ мовою. Товариство скаржило ся на таке довільне толкованне до Сенату, але й Сенат став на бік митного уряду. Австрійські ж власти не думають боронити торгових інтересів своїх горожан і таким чином видана в Галичині укр. книжка крім цензурних перешкод натрапляє ще на митні. Через велике мито закордонна українська книжка (тільки українська, бо польські, німецькі й иньші видання не оподатковують ся) значно підскакує в ціні, що розумієть ся дуже відбиваєть ся на її поширенню.

Та не вважаючи й на сю практику російських урядників галицько-українська книжка таки йде на рос. Україну і кожний охочий може легко знайти її в кількох книгарнях, що стоять в тісних зносинах з львівською книгарнею Наукового Т-ва*).

Розвиваєть ся львівська книгарня, не вважаючи на мало прихильні матеріяльні й культурні умови галицько-українського життя, досить добре і постійно йде до кращого.

В останнім році дохід з продажу книжок виносив 41,606 Кор.; більше менше такий самий дохід був і в попереднім році. Про те чистого зиску з книгарні має Наукове Товариство поки що не багато: в 1912 р. було його всього на всього коло 2 тис. Кор. (1981 К.), в попередніх роках ще менше (в 1911 р.—852 К., в 1910 р.—628 К., в 1909 р.—навіть 181 К.). Занято в книгарні 7 людей, в тім числі директор і касірка.

Переходжу тепер до наукових інституцій Товариства.

Почну передовсім з *бібліотеки* **). Збиранне книжок до бібліотеки Товариства й предметів до музею почало ся від самої реформи Товариства, новий статут котрого вичисляв між його завданнями також і „збиранне матеріялів до музею і бібліотеки, в краю і за границею“ (§ 4, пункт 6).

Зараз по заснованню Наукового Товариства, коли

---

*) Ось вони: у Київі—„Українська Книгарня“ редакції „Літературно-Наукового Вістника“ (Фундуклеївська, 12), у Харькові „Українська Книгарня“ (Петровський пер., 18) і у Катеринодарі—„Українська Книгарня“ (Катерининська ул., 34). Через сі книгарні можна виписати всяку галицько-українську книжку з Галичини.

**) Пор. статю Ів. *Кревецького*, Бібліотека „Наукового Товариства імени Шевченка“ у Львові. „Літ.-Наук. Вістник“ 1905, кн. 8, ст. 152—157.

стали відомі його мета й змагання, цілий ряд людей жертвував на заложенне бібліотеки свої книжні збори. Одним із перших жертводавців був Олександр Кониський (1893 р.), проф. В. Антонович мав намір також подарувати Товариству свою бібліотеку, дещо подарували др. Ю. Целевич (1893 р.), д. О. Барвінський (1895 р.), д. О. Бородай (1896 р.). За стараннем д. К. Паньківського передало Товариство „Просвіта“ у Львові дублети свого книгозбору. Дещо крім дарів дістало Товариство дорогою обміну з іншими науковими інституціями. Уже перший том „Записок“ був розісланий багатьом із сих інституцій і де-які почали посилати ще від того часу свої видання Товариству. Ще більше розширився обмін від року 1895-го, коли проф. М. Грушевський, обнявши редакцію „Записок“, розіслав до всіх Академій Наук, Наукових Товариств і видавництв разом з V томом „Записок“ французько-український циркуляр з пропозицією взаємного обміну виданнями. Від того часу велико зріс приплив книжок із сього жерела, та й дари від приватних людей входять у вартій всякої хвали звичай *). Багато людей

*) Годить ся згадати тут тих людей, що зробили бібліотеці значніші дари книжками або рукописами: М. Білоус, проф. М. Грушевський, батько його Сергій (по смерті), В. Гуляй, М. Дикарів (по смерті), о. Йосиф Домбровський (по смерті), Вол. Дорошенко, Р. Заклинський, Закордонний Комітет Р. У. П. (УСДРП.), Б. Кирчів (по смерті), др. В. Коцовський, П. Крат, В. Луквич-Левицький, В. Лесевич, що подарував дуже гарну філософічну бібліотеку, О. Маковей, о. С. Мацюрак, К. Паньківський, Партія Соц.-Рев., о. І. Пастернак, др. Г. Стрипський, котрий причинився особливо до зросту рукописного відділу, даруючи або продаючи багато різних рукописів з угорської України, проф. К. Студинський, др. Ів. Франко (по-над 1 тисячу томів), І. Ясеницький (по смерті), і багато інших, які дарували менші збірки або окремі томи.

відписують бібліотеці свої книгозбори по смерті, майже всі укр. часописі, а чимало й інших видань приходять до бібліотеки даром. Крім того й сама бібліотека що року купує на значну суму різних видань.

Розумієть ся в початках свого істновання, коли Товариство що й по ставало на ноги, воно не могло уділяти багато грошей на потреби бібліотеки і купувало що-найважнійше. Бібліотека спершу була дуже невеличка і доступна лише для членів Товариства. В 1894 р. було в ній всього 600 книжок. Завідував нею спочатку проф. Грушевський, а до помочи мав (в 1895 р.) платного помічника. Зі зростом бібліотеки виникла потреба її впорядкування. Се й зробили протягом 1894—1896 рр. дд. Д. Корінець, М. Вороний і К. Паньківський. Вони ж зладили й картковий каталог. Бібліотека в тих роках уміщена була разом з бібліотекою „Просвіти“. В порозумінню з „Просвітою“ уложено й перший бібліотечний регулямін, прийнятий виділом Наукового Товариства на засіданню 16 мая 1896 р. Про те для ширшого публичного вжитку бібліотека ще не була віддана, хоч виділ і міркував про відкритте її для публики та заведення читальні: мале число читальників і брак грошей були головними причинами вагання виділу. Спершу навіть була думка не провадити справи самостійно, а лише на спілку з „Просвітою“, в будинку котрої в тих часах містилась канцелярія і бібліотека Наукового Товариства. Та незабаром виділ зважив ся відкрити бібліотеку і читальню для публики спершу на дві години денно від 2 до 4-ої по пол., згодом від 2 до 6-ої, крім неділь і свят *). Стало ся се з початком падолиста

---

*) Тепер бібліотека відкрита 5 годин денно від 9 рано до 2 год. по полудні.

1897 року. На бібліотекаря запрошено п. Михайла Павлика ще кілька місяців перед офіційним відкриттям (в липні 1897). Павлик завів бібліотечний інвентар і продовжував даліше картковий каталог. В 1898 році перенесено бібліотеку з „Просвіти“ у будинок Товариства на ул. Чарнецького, ч. 26.

Бюджет бібліотеки в сих часах значно підніс ся супроти попереднього стану (до 2000—2400 К. річно), між иншим ухвалено асигнувати 200 кор. річно на оправу.

Книжок прибуло вже значно, але все ж ще їх було не дуже багато: „бібліотека—інституція нова і досить убога“, читаємо на ст. 24 в ч. 1 „Хроніки“ (справозданне за 1899 рік).

В 1900 році знесено читальню при бібліотеці, а заведено на взір академічних і університетських бібліотек так звану „наукову робітню“, з якої можуть користати лише ті, що працюють науково (стара читальня мала характер звичайної громадської читальні).

В 1902 р., десятім році існування бібліотеки, число книжок дійшло вже до 12.361 томів, себ-то зросло більш як у 20 разів від часу основання.

В сїм же році на запросини віденської Академії Наук приступила бібліотека Наукового Товариства до міжнародного союзу бібліотек Академій і наукових товариств за-для обопільного позичання рукописів та рідких книжок.

З кінцем 1904 року уступив з бібліотекарства п. Павлик, а на його місце від р. 1905 прийшли теперішній директор бібліотеки Ів. Кревецький і покійний Ів. Созанський, тоді ще молоді студенти львівського університету. В 1906 році замість Созанського став працювати Ів. Джиджора. Він разом з Кревецьким і досі служать в бібліотеці вже яко сталі урядники.

Крім них майже стало працює ще хтось третій, як їх помічник-аплікант, бо бібліотека всё зростає і роботи стає чим раз більше. Останніми роками почувасть ся вже недостача і трьох сил, так що виділ на просьбу управи бібліотеки час від часу бере другого апліканта (для списування дублетів, то що).

В осени 1907 року канцелярія, бібліотека й музей Товариства перейшли знов в иньший будинок— в „Академічний Дім“, на ул. Супінського, ч. 21. Тут бібліотека дістала досить гарне приміщення, догіднійше, ніж мала перше, а з перенесенням музею в осени 1912 р. до спеціального приміщення в новокупленій камениці при ул. Чарнецького ч. 24 могла значно розширити свої убікації. На новім місці бібліотека стала ще краще розвивати ся під енергійним проводом свого завідателя п. Кривецького й дружній помочи його товаришів-помічників.

Про зріст бібліотеки можуть свідчити отсі цифри: в 1912 році (20-м році істновання Т-ва) вона мала у відділі друків 65.612 томів супроти 59.424 томів у попереднім році і 53.024 в 1910 році; отже зріст досягає останніми часами пересічно 6.000 томів річно. Крім відділу друків бібліотека має ще рукописний відділ, правда ще не дуже значний: в 1912 р. було 460 чисел (супроти 415 ч. в році 1911).

Жерелами зросту книжкових скарбів бібліотеки, як уже згадувано, були: обмін з иншими науковими інституціями й редакціями ріжних часописей, дари приватних людей і закупно.

Торік обмінювало ся Товариство з 235 науковими інституціями й видавництвами (серед них з усіма славянськими Академіями Наук), не вчисляючи сюди редакцій часописей загально-літературного й політичного характеру, які посилали свої видання Товариству і одержували за те де-які його видання (число їх в 1912 р. виносило 121) *).

Для попереднього року сі цифри будуть такі: науко-

---

*) Крім того 16 видань передплачувано.

вих інституцій обмінювалося 223, редакцій 112, виписувано видань 10,—разом на яку сотню більше ніж у році 1902. В 1899 році в обмін з Науковим Товариством стояло всього на все 118 інституцій, редакцій і видавництв.

Шляхом обміну з інституціями одержала бібліотека в 1912 р. 2.335 томів,—з приватними людьми 557, разом 2.892 тт. (в 1911 р.—2102 томів). Дарувало в сім році 318 осіб 3.856 томів (в 1911 р. 257 осіб 4.027 томів, в 1910 р. 179 осіб—2.805 тт.). Розуміється багато з дарованого доводить ся відкидати до дублетів (торік відкинено напр. 2.237 тт.), але не зважаючи й на те дари—дуже важне жерело зросту. Куплено в 1912 р.: 1.375 томів за 3.627 Кор. і 4 рукописи за 97½ Кор., трохи менше ніж попереднього року через відому кризу (в 1911 р. 1.671 томів і 18 рукоп. за 4.207 К.). Разом із усіх трьох жерел вплинуло до бібліотеки в 1912 р. 8.123 томів і 19 ркп.—все-ж більше ніж у попереднім році (в 1911—7.801 тт. і 43 ркп.).

Взагалі видатки Товариства на бібліотеку (на купно книжок, оправу і інвентар) становили: в рр. 1908—1912 від 5 до 6 тис. Кор. річно, перед тим значно менше (від 1.200 К. до 1800 Кор. річно в середині 900 рр., в початку їх навіть менше 1.000 К. (в 1902 р. 796 К., в 1901 р.—813 К., лише в 1899 р. коло 2 тис. разом з оправою і інвентарем). Давніше розуміється були ще менші.

Що до скарбів, які згромаджено в бібліотеці, то в рукописнім її відділі найбільше представлено угорсько-українське письменство XVII—XVIII вв., крім того в сім відділі є досить взагалі старших укр. рукописів, переважно церковних (євангелія, мінеї, тріоди etc.), з поміж котрих найцікавішим набуток є пергамяні листки Псалтири з XIV в. З свіцьких треба піднести кілька співанників, головні XVIII в. (між ними найцікавіший співанник Пашковського). Рукописи здебільшого з Галичини. Досить між ними цікавих для історика нашого письменства, цікавих з того погляду, що виразно свідчать про неперерваність уживання рідної мови в літературній обробі. В Галичині сі проби йдуть аж до часів „руської трійці“.

З новіших часів маємо збірки листів і взагалі паперів цілого ряду визначніших галицько-українських діячів (М.

Бучинського, В. Барвінського, Ільницького, Остапа Левицького Я. Окуневського, Т. Реваковича, О. Партицького, О. Терлецького, К. Устіяновича) та буковинського Кобзаря О. Федьковича. Зі старшого покоління: праці або папери Івана Лаврівського, Йосифа Лозинського, А. Могильницького, М. Шашкевича й інших. Крім того в рукописнім відділі переховується кілька архивів різних галицько-укр. студентських товариств („Акад. Громади“, „Акад. Братства“, „Дружного Лихвяра“, „Ватри“, „Січи“—львівської, віденської й черновецької, і инш.), і взагалі матеріяли до історії університетської справи. З рос. України треба відмітити архив укр. громади в 1-й Державній Думі, а також велику збірку документів (головно відозв) до історії революційного руху на Україні і в Росії. З паперів і листування рос. Українців є листи Т. Шевченка, П. Куліша, Драгоманова, та папери по М. Дикареву, В. Доманицьким і О. Кониським.

Крім того є автографи багатьох письменників—С. Руданського Д. Мордовця, І. Нечуя-Левицького й інших.

Треба також згадати про знахідки до біографій наших письменників і діячів (теки Онишкевича і особливо Ів. Ем. Левицького).

Книжковий відділ може похвалити ся багатим і цінним добором українських книжок, серед котрих є багато дуже рідких бібліографічних оказів, нераз зовсім невідомих бібліографам (особливо треба піднести тут мало знані угорсько-українські друки). Також і відділ „Україніса“ дуже різнородний та багатий. Крім відділу новіших друків має бібліотека досить численний відділ так званих „стародруків“ (себто видань, що вийшли до XIX віка), знов головно українських (українських старих друків бібліотека має 200).

Як бачимо, розвиваєть ся бібліотека Наукового Товариства досить успішно, та вона розвивала ся-б іще краще, як би засобів Товариства ставало на се.

Проте і в теперішнім своїм стані вона належить уже до більших і кращих бібліотек Львова. Під багатьома поглядами вона навіть перевищає інші бібліотеки добором своїх книжкових скарбів. Передовсім має вона такі заграничні видання (навіть з Америки, Ав-

стралії то що), яких ніодна бібліотеки у Львові не має, бо жадна наукова інституція у Львові не стоїть в такім широко розгалуженім обмінї з иншими науковими товариствами, як Наукове Т-во ім. Шевченка. Але є ще важнійша прикмета, котра робить бібліотеку Товариства єдиним свого рода книгозбором на цілій нашій території—як у Австрії, так і Росії—се добір видань на українській мові, а також так зв. „Україніса“, видань иншими мовами, присвячених Україні. З сього погляду бібліотеку Наукового Товариства сміливо можна назвати *всеукраїнською національною бібліотекою*. Управа бібліотеки пильно стежить за всім, що так чи инакше торкаєть ся укр. народу, його бувальщини, письменства, звичаїв, обрядів, вірувань і т. д., і стараєть ся все те добути для бібліотеки.

Взагалї бібліотека згромадила вже так багато Україніса, що до неї мусить удавати ся кождий, хто так чи инакше хоче студіювати укр. нарід. Та по за сим чисто-науковим значіннєм бібліотека має й величезне громадське значінне, як єдиний на цілу Україну український книгозбір. Тому кождий, хто свідомий всієї ваги такого книгозбору, повинен причинити ся зі свого боку до його збогачення. Не повинно бути ніодного укр. автора, ніодного видавця, що не післали б своїх видань до бібліотеки Товариства. Кожда нова укр. книжка, брошура, часопись повинна бути заслана до бібліотеки, як і кожда річ, де хоч рядок є про Україну. Не маючи засобів бібліотека не годна все купувати, тому з тим більшою охотою повинні прийти їй на поміч самі громадяне.

І не лише нові видання повинно посилати до бібліотеки, а й старі, бо розмірно недавно заснована бібліотека Наукового Товариства не встигла ще зібрати

все, що їй треба би мати, не кажучи вже про брак потрібних коштів на таке визбирування. Та дечого не можна тепер часом дістати навіть за гроші, бо в продажі нема, а то їй не було, потрібний друк чи рукопис хіба десь в приватних руках і коли люде, що їх мають, не подарують, то потрібного видання або манускрипту так-таки їй не буде в бібліотеці. Ми ж повинні поставити на своїй землі бодай одну порядну, дійсно національну бібліотеку, а нею в теперішніх умовах існування нашої нації може бути розуміється тільки бібліотека Наукового Товариства, котра *вже має* всі підстави, щоб стати всеукраїнським національним книгозбором. І не лиш українські книжки треба послати до бібліотеки, а *все, що виходить на території України*, а поза сим усе, що торкається нашої землі й нашого народу. Та й всяку иншу книжку й рукопис бібліотека прийме з глибокою дякою. Обовязком спеціально російських Українців винно бути збирання для бібліотеки—російських і ших чужих видань, а особливо часописей, як загальних політичних і літературних, так і спеціальних—наукових, які виходять на російській Україні, незалеж від їх змісту й напрямку, чи то ліберальних, чи чорносотенних, чи приватних, чи урядових, світських і духовних. Ріжні „Губернські Вѣдомости“, „Епархіальні Извѣстія“, видання земські й городські, видання ріжних товариств і інституцій (Архивні Комісії, Губернські Статистичні Комітети, Церковно-археологічні комітети, сільсько-господарські товариства, кооперативи і т. д. і т. д.), „Труды“ ріжних з'їздів на нашій території то що. Все це, до найменшої дрібниці (устава, відозви etc.), бажане й потрібне для бібліотеки. Добре було-б, коли б земляки послали до бібліотеки ріжні ви-

нія центрального уряду, всяких міністерств, їх комісій, нарад, комітетів і таке инше (їх „Труды“, „Доклади“, „Сообщенія“ etc.). Розумієть ся в високій мірі пожадані для бібліотеки „Стенографічні Отчеты“ Державної Думи, вкупі з ріжними додатками до них, як от „доклади“ комісій і поодиноких членів. Такого добра не раз багато буває під руками у людей, що близько стоять до того чи иншого видавництва чи уряду, але вони на жаль скорше викинуть його або як инакше знищать, а не догадають ся прислати до рідної бібліотеки, де б увесь такий матеріал знайшов собі лад, а те й дослідника, мовляв, як не тепер, то хоч у четвер.

Те саме треба сказати й на адресу наших американських земляків. До них може се треба віднести ще в більшій мірі, бо тоді як з російською Україною зв'язні зносини й близші й легші, добути звідти все можна скорше, не кажучи вже про те, що легше й поїхати до Росії на студії до тамошніх бібліотек і архівів, в яких все ж таки можна знайти багато потрібного для Українця, то всього цього не можна сказати про Америку. Все, що появляєть ся там по українськи, оскільки не достанеть ся до бібліотек старого Краю, гине майже безповоротно, бо ніяких бібліотек, котрі б пильнували американсько-української книжкової продукції не було, та й коли б були, то все ж були б мало доступні дослідникови з метрополії.

Тому всі наші свідомі патріоти в Новім Краю повинні кожний найменший друк,—кожду часопись, книжку, брошуру, відозву, листок, що виходять (і виходили) чи то в Сполучених Державах, чи в Канаді, чи в Південній Америці, прислати до бібліотеки Наукового Товариства. Тут на віки все це лишить ся як пам'ятка нашої культури за океаном, як пам'ятка на-

шого національного розвитку в Новім Світі, і не тільки лишить ся, а й дасть змогу нашим ученим написати історію сеї культури, сього розвитку, істор. життя наших заморських колоній.

Треба збирати все, незалежно від змісту й публіцистики, незалежно від напрямів і партій, авторів і видавців, отже не лиш видання свідомих українців, а і видання москвофільські. З старих видань американських в бібліотеці багато бракує, не має комплектів багатьох газет, як народних, так і москвофільських, котрі й тепер до бібліотеки не приходять, а попадають випадково через приватних людей. Посилати все треба на адресу: Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, ул. Сушінського, ч. 21 (Lemberg, Austria). Російські Українці можуть посилати через подані вище українські книгарні в Києві, Харькові і Катеринодарі. В разі потреби бібліотека охоче заплатить ціну видання і кошти пересилки.*)

В тіснім звязку з бібліотекою стоїть *Бібліографічне Бюро*, засноване в осени 1910 року. Завдання його—стежити, від року 1911-го почавши, за біжучою книжною продукцією на українській мові, стягати все, що де-будь появляється ся друкованого в сій мові, до

---

*) Пор. „Відозву бібліографічної комісії і бюро“ („Хроніка“, ч. 44). Хто б хотів знати, за якими виданнями на укр. мові з давніших часів шукає бібліотека, той може про се довідати ся з виданих бібліотекою „Desiderata“, де подані списки тих видань. Досі вийшло 3 випуски таких „Desiderat“—і в: № 1 (Львів 1909), де показані бракуючі бібліотеці галицькі видання з років 1800—1835, а також список часописей з різних років; № 2 (Львів 1910)—галицькі видання з pp. 1836—1850—і № 3 (Львів 1910)—українські видання в Росії за pp. 1798—1883. Сі Desiderata кожний може одержати безплатно, чи то безпосередно від бібліотеки, чи зі згаданих книгарень.

бібліотеки Наукового Товариства та складати рік-річно бібліографію сеї продукції. Бібліографічне бюро значно причинило ся до збільшення чисто українського відділу бібліотеки. Незабаром має вийти виготовлений 1-й том його праць—„Українська бібліографія“ за рік 1911-й. 2-й том за рік 1912 уже кінчить ся. Бібліографія нотує найменший український друк, незалежно від змісту її правониси,—отже не лиш друковані фонетикою, а й етимологією та латинкою.

Розуміть ся, що в сій бібліографії принотовують ся й москвофільські видання, о скільки написані вони народньою мовою, а не російщиною. Вперше в сій бібліографії будуть зібрані разом усї українські видання з цілої нашої території, як з метрополій, так і з колоній.

Розуміть ся без допомоги самого суспільства бюро не в силі виконати таке тяжке завдання і тому всі свідомі ваги його роботи люде повинні прийти йому на поміч. По за сїм головним своїм завданням бюро стежить також за літературою українознавства та допомагає управі бібліотеки в комплєтуванні сеї літератури.

До річи треба зауважити, що від сього року бюро бере участь в „Бібліографії Славянознавства“, яку видає Петербурзька Академія Наук, укладаючи для сеї бібліографії покажчик літератури українознавства. Тому, що в сїм покажчику нотують ся не лиш великі наукові роботи, а й звичайні статі журнальні й газетні, бажано було би, щоб самі автори таких статей зволили присилати до Бібліотеки Наук. Товариства ті №№ видань, в яких сї статі появили ся, а також відбитки з них, аби бюро могло їх праці завести в згадану бібліографію, бо не раз цікаві з пог-

ляду українознавства річи поміщують ся в виданнях цілком недоступних для бюро, напр. в газетах і журналах загально-літературних, котрих є стілько, що бібліотека Т-ва просто не має ніякої змоги всіх їх добути, а бюро за всіма інтересними для нього статями стежити. Та й авторам великих і грубих томів слід би було не скупити ся з присилкою своїх праць, бо з того користь не лиш для бібліотеки, а й для них самих: праця буде принотована в покажчику українознавства, а крім того може рецензія на неї появити ся в „Записках Наукового Товариства ім. Шевченка“.

Переходжу нарешті до третьої незвичайно важної наукової інституції Товариства—до *Музея*.

Повстав він, як уже говорено, рівночасно з бібліотекою, бо вже від часу реформи Товариства почало ся збиранне не лиш книжок до бібліотеки, але й предметів до будучого музею, веденне котрого поставлено в обовязок Товариству новим його статутом. Уже в першій звідомленню Товариства (за час від загальних зборів 11. V. 1893 р. до 31. XII. 1894) читаємо про дари для Товариства кількох образів, що положили початок картинній галерії Товариства.

Василь *Тарновський* прислав гарний портрет Шевченка, Корнило *Устиянович* свій образ „Мазепа по битві під Полтавою“, відомий художник *Ге* портрет Костомарова своєї роботи. Звідомленне за рік 1895 згадує про „милий і цінний дар від В. Тарновського, що до нашого музею дав перо Шевченкове і його маску гіпсову“ (ст. 6). Крім сього д. *О. Бородай* подарував для музею де-які електро-технічні прилади. Звідомленне за рік 1897 хвалить ся вже, що й „музей містить вже де-що в собі“ (див. ст. 4). Збогатив ся в сім році музей історичними костюмами, які подарувала пані *Кибальчич*. *О. Кулачковський* прислав 8 кольорованих портретів козацьких гетьманів у золочених рамках. Слідуюче звідомленне хвалить ся особливо, що Наукове Товариство се одиноке То-

вариство, котре удержує тісну зв'язь з рос. Українцями, які ним дуже інтересують ся, не жалують грошей на його потреби, присилають книжки й фотографії до бібліотеки, предмети до музею (ст. 5).

Так поволі засновував ся музей. Жертв з часом ставало все більше й більше, але довго ще суспільність не звертала належної уваги на все значінне українського національного музею, а само Товариство, обмежене в засобах, довго не могло із свого скромного бюджету уділяти на музей потрібну суму грошей. Проби випросити хоч трохи грошей на музей від Союзу не досягали результату (згадаємо напр., відмову 1905 р.). Предмети збирали ся принагідно; спочатку не було ні спеціального приміщення під музей, ні спеціального доглядача над ним.

Завідувала музеєм „музейна комісія“, котра випускала час від часу відозви до громадянства в справі збирання річей. Першу таку відозву випустила комісія в 1900 році *). Перед тим же подибуємо коротенькі заклики до громадянства в річних звідомленнях Товариства. На загальних зборах усе вказувано на вагу бібліотеки й музею та повинність громадянства супроти сих інституцій Товариства. Особливо багато говорено про музей на загальних зборах 1. IV. 1900 року, коли ухвалено вислати депутацію до українських єпископів, аби вони вплинули на духовенство, щоб воно віддавало церковні старинности до музею Товариства. Жадано також від міністерства просвіти, аби консерваторами укр. старих памяток призначувано знавців з посеред самих Українців. До речі треба сказати, що й згадана вище відозва музейної

---

*) Надрукована в „Хроніці“ ч. 8, а також у „Літ. Наук. Вістн.“.

комісії сповнювала властиво директиву сих зборів. В тім же році уставлено осібні шафи й габльот на музейні предмети в окремії кімнаті. Се й був властивий початок музею, котрий уже мав тоді де-які цінні й інтересні предмети, напр. збірку предметів староруської культури й давнійших часів із Звенигорода галицького, колекцію старинностей з Княжої гори під Київом (дарував її М. Біляшевський) та інші. В 1900 році збогатила ся картинна галерія 12 портретами визначнійших укр. діячів роботи Ів. Труша (між иншим портрети фундаторів Товариства: Кониського, Милорадовички, Пильчикова і Жученка). На другий рік куплено 2-й габльот. „Музей Товариства стоїть іще все тільки в завязках“, читаємо в звідомленню за рік 1901 (див. Хроніка ч. 9). „Побільшенню його знов стоїть на перешкоді не що инше, як брак фондів“ (ст. 4).

В 1902 році Товариство видало на закупу річей до музею всього на все 19 рублів, за те в 1903 р. музей уже значно збільшив ся—на просьбу виділу Федір Вовк купив для музею у Парижі велику збірку передісторичних старинностей, а п. Біляшевський у Києві збірку старинностей староруських. Парижську збірку п. Вовк сам і впорядкував, приїхавши до Львова в 1904-м році *). Для предметів справлено тоді ще два габльоти. В 1905 році збогатила ся картинна галерія трьома образами Ф. Красицького й портретом К. Сушкевича, першого голови Товариства, роботи К. Устияновича. Крім того прибували різні жертви приватних людей. Природний зріст музею викликав потребу спеціального завідача, котрий впорядкував би

---

*) Перші габльоти впорядкував проф. М. Грушевський.

збірки та взагалі дбав про лад і добро музею. З кінцем 1907 року Виділ прийняв до музею такого завідача, котрий одначе не оправдав довіря й надій покладаних на нього і невдовзі мусів одійти. Після того обійняв заряд музею п. М. Залізняка, який веде його й досі. Лише часово, під час відпустки п. Залізняка (від осені 1912 до літа 1913 р.) заряд Музею спочивав в руках О. Назарієва. В кінці 1907 року музей перевезено до Академічного Дому, де віддано під нього кілька кімнат у партері. В с'м часі до певної міри музей впорядковано і сколекціоновано його збірки. Археологічні колекції впорядковані під доглядом проф. Ф. Вовка і М. Біляшевського. Від 1908 року появляють ся вже в кождім числі „Хроніки“ справоздання зі стану музею і виказ жертв (давнійше були лише річні справоздання). Жертви збільшають ся, а так-же зростають і закупна, бо Виділ асигнує вже більші суми.

Коли давнійше видатки на музей виносили ледві кілька сот Кор. (в круглих цифрах видано в 1903 р.—642 К., 1904 р.—371 К., в 1906 р.—284 К., в 1908 р.—823 К., лише в 1905 р.—1400 К., бо куплено образи), то від року 1909-го сягають вони вже кількох тисяч (в 1909 р.—5,482 К., 1910 р.—2,506 К., в 1911 р.—2,396 К., в 1912 р. (разом з інвентарем)—3,533 К.).

Зі зростом музею і впорядкованнем його явила ся можливість відкрити його для публіки, про що вже давно мріяв виділ Т-ва, котрий ще в справозданню з музею за рік 1904-й висловлював надію, що вже в найблизшій році музей буде відкритий. Але відкритте його наступило вже на новім місці з кінцем 1910 р. Оглядати музей можна було що дня, крім неділь і і свят, від 12 до 2 пополудни. Але невдовзі музей був закритий. В 1912 році Товариство, як уже згадувано, купило нову каменицю, призначену головно під музей (Міністерство Просвіти дало спеціальну підмогу на сю ціль), і в кінці року музей перевезено знову

на ул. Чарнецького. Перша половина 1913 року присвячена була виключно на розміщення й упорядкування музею в новім приміщенню. Незабаром одначе музей буде знову відкритий для публіки, сим разом уже постійно.

В 1912 і 1913 рр. він значно збільшив ся головно через набуте, завдяки заходам О. Назарієва, великої колекції церковних старинностей з укр. церков Галичини. Прийшли також ще ріжні колекції з російської України. З огляду на зріст музею виявила ся потреба збільшення його урядників і від року 1912-го заняті в нім постійно вже дві сили.

Про багатство його свідчить виданий нещодавно „Тимчасовий Каталог“ *). Відділ археології числить по над 5.000 №№, а відділ етнографії по над 9.000 №№. Як бачимо скількість предметів дуже поважна, хоч у каталог не ввійшла галерія образів і новійші набутки.

Археологічний відділ має численні колекції з ріжних епох і сміло може бути рекомендований для наукових студій. Найкраще представлені старинности з території України, особливо цінна Овруцька колекція (неолітичної доби), що сама займає дві шафи. Добре представлена також княжа доба XI—XII в.

В етнографічнім відділі особливо багаті колекції з Гуцульщини. Серед колекцій з російської України особливою цінністю визначаєть ся колекція килимів і ріжного убрання та вишивок. По за сим багата ще колекція писанок з цілої території України.

---

*) *Тимчасовий каталог українського національного Музею* при Науковім Товаристві імени Шевченка у Львові. Відділи археології і етнографії. У Львові [1913] ст. 32+(XIX) табл. 4°.

З незгаданих в каталозі річей крім гарної колекції картин і портретів велику вартість художню і наукову становлять церковні образи й інші предмети культу.

Взагалі музей Наукового Товариства, не вважаючи на неприхильні умови, розвивається дуже гарно і тепер не уступає вже що до своїх зборів багатьом подібним музеям у чужих народів. Треба тільки, щоб широкі круги нашого громадянства зрозуміли як слід цілу його вагу і значіння як одинокого *всеукраїнського* національного музею, та не барилися збільшати його своїми дарами. Часто-густо багато старовини гине, багато виходить з ужитку і запропащається на наших очах, багато вивозить ся ріжними збирачами та торговцями до чужих музеїв нам на сором і шкоду. Свідоме укр. громадянство по обох боках кордону повинно запобігти лихови і зберегти для себе, для свого народу, для своєї науки пам'ятки рідної культури. Своїх державних архивів і музеїв ми не маємо, офіціальних збирачів і охоронячів своєї старовини не посідаємо, тому повинні самі дбати про себе й сотворити самі своїми силами свій всенародній музей і архив. Старі образи, предмети культу, обстанову і убрання давнього часу, різні предмети з розкопок, різні річі етнографічного характеру (не лиш вишивки, килими, писанки, а й цілі убори, предмети сільського господарства, ремісництва і таке инше), фотографії типів і краєвидів (навіть переписні картки)—все се треба збирати й посилати до свого музею, щоб навіч було видко, хто ми, чий сини, яких батьків...

Обставини так склали ся, що *свій* музей ми можемо в теперішніх часах мати лиш у Львові. І такий музей вже маємо—є се власне музей Наукового

Товариства імени Шевченка. Відкиньмо ж усякі хуторські, усякі станові, партійні й иньші сепаратизми й viribus unitis ставмо що раз вище й вище храм своєї культури—збогачуймо Український Національний Музей при Науковім Товаристві ім. Шевченка у Львові. Не відставаймо в сїм спасеннім ділі від наших сусідів і покажім, що ми дійсно дозріла нація, що ми нарід, свідомий своїх завдань. Кожду найменшу річ Наукове Товариство прийме з глибокою подякою і охоче заплатить кошти пересилки, а як що треба буде, то й ціну посилки. Посилати треба на адресу: Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, ул. Чарнецького, ч. 24 (Lemberg, Oesterreich). Жертводавці з російської України можуть свої дари пересилати через вичислені вище українські книгарні в Києві, Харькові й Катеринодарі.

IV. Короткий огляд наукової роботи Товариства *).

Завданням огляду—в кототких словах познайомити громадянство з найважнішими результатами двацятилітньої наукової роботи Товариства (1892—1912 рр.).

*) Проф. М. Грушевській, Львовское ученое общество имени Шевченка и его вклады въ изученіе Южной Руси. „Журналь Мин. Нар. Просв“ 1904, кн. III, ст. 117—148 (і окремо), А. С. Грушевській, Наукове Товариство імени Т. Шевченка и его изданія 1905—1909 гг. „Извѣтія Отд. русск. яз. и слов“ 1911, кн. 3, ст. 66—132 (і окремо, Сиб. 1912, ст. 67), Ів. Кревецький, „Пятнацять літ істновання „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“ „ЛНВ.“ 1907, кн. X, ст. 64—79. Д. Дорошенко. „Наукове Товариство імени Шевченка у Львові“. „Україна“ 1907, кн. 3, ст. 156—168. У проф. М. Грушевського маємо всесторонній огляд наукової роботи Товариства, доведений до 1904 року, стаття О. Грушевського подає широкий і докладний нарис роботи Т-ва в області укр. історії, а І. Кревецький коротко вичисляє головніші статі „Записок“ за рр. 1892—1906. По за тим у всіх авторів знаходимо найважніші відомости взагалі про Т-во, його устрій та історію.

Щоб улекшити перегляд сеї роботи й унаочнити її, вестимемо його по певній системі, подаючи в окремій рубриці наукове придбання в відповідній галузі науки.

Почнемо спершу, як вводить ся, з археології *). Тут передовсім треба згадати кілька праць проф. Федора Вовка, присвячених дуже важними питанням доісторичної археології України. Зв'язані всі ці статі здебільшого з відомими знахідками на Кирилівській улиці у Києві: „Передісторичні знахідки на Кирилівській улиці у Києві“ і „Палеолітичні знахідки на Кирилівській улиці у Києві“ (обидві в *Етн. Мат.* I, „Маг'даленське майстерство на Україні“ (46), „Знахідки у могилах між Веремем і Стремівкою і біля Трипіля“ (*Етн. Мат.* III) і „Вироби передмікенського типу у неолітичних становищах на Україні“ (*ibid.* VI). Давньої металічної культури торкають ся статі проф. М. Грушевського: „Бронзові мечі з турецького повіту“ (в Галичині) (33) і „Похоронне поле в с. Чехах“ в Галичині ж, Брідського повіту (31—32). З історичної археології треба відмітити отсі статі: історично-археологічну розвідку проф. М. Грушевського „Звенигород галицький“ (31—32), котра описує наверствованне ріжних культур і останки з часів князівських. Цікаві знахідці предметів старо-українського ювелірного мистецтва присвячена статя проф. М. Грушевського „Молотівське срібло“ (25). Його ж замітка „Ковтки „київського типа“ у сучасних кавказців“ (37) указує, що ажурні серги з трьома намистинами, уживані в старій Київщині, вироблюють і досі на Кавказі, коло Владикавказа. В иньшій замітці під заг. „Рожне поле“ (77) бачить проф. М. Грушевський літо-

*) В огляді ужито таких скорочень:

Зб. іст. — Збірник історично-філологічної секції; *Зб. філ.* — Збірник філологічної секції; *Зб. мат.* — Збірник матем.-природописно-лікарської секції; *Жер.* — Жерела до історії України Руси; *Пам.* — Памятки укр. р. мови і літератури; *Етн. Зб.* — Етнографічний збірник; *Студ.* — Студії з поля сусп. наук і статистики; *Час. пр.* — Часопись правнича; *Час. пр. ек.* — Часопись правнича і економічна; *Пр. б.* — Правнича бібліотека; *Арх.* — Укр. р. Архив; *Етн. Мат.* — Етнологічні Матеріяли. В скобках подано том видання. При працях, узятих з „Записок“, нема означення звідки, лише подано скрізь арабськими цифрами том.

писне „Рожне поле“ в урочищу „Рожоволя“ коло Золочева в Галичині.

Тут же слід згадати й про праці, присвячені староруському мистецтву. Отже проф. М. Грушевському належить кілька статей про староруські й византийські печати, знайдені в східній Галичині: „Печатки з околиць Галича“ (33), „Печатка м. Константина з Звенигорода“ (22), „Печатка з Ступницї“ (31—32). Старо-руського мистецтва торкають ся також статі проф. М. Грушевського про „Праці Н. Кондакова з історії старо-руської штуки“ (40), „Київські мініатюри при трирській псалтири“ (49) і М. Грушевської: „Причинки до історії руської штуки в давній Польщі (етнографічній)“ (51). Статя п. Грушевської подає цікаві відомости про твори українських майстрів XII—XV в. в старинній Польщі.

По за сим одмітимо кілька оглядів праць археологічних з'їздів: М. Княжевича, „Археологічний з'їзд у Ризі“, 1896 р. (15) і „Археологічний з'їзд у Києві“, 1899 року (37), проф. О. Маркевича, „XII-й археологічний з'їзд у Харкові“, 1902 року (53), М. Залізняка, „Праці археологічних з'їздів у Харкові й Катеринославі“, 1902 і 1905 рр. (90).

Вкінці принотуємо огляди дра З. Кузелі „Антропология і ахеология в західно-європейській науковій літературі останніх років“ (50, 60, 63, 69, 70, 77, 82 і 83). Вони цікаві і для українознавця.

Історія.

Тут найсамперед треба згадати про загальний огляд нашої історії, себто про вікопомну працю проф. Мих. Грушевського „Історія України-Руси“, котрої вийшло досі вісім великих томів в „Зб. іст.“. Доведена вона поки що до 1639 р. Ось її короткий зміст. I-й том (до початку XI віка). Спочатку йдуть уваги про нинішню територію укр. народу, про історичні зміни, фізичні прикмети її і загальні уваги про історію України. Далі маємо широку розвідку про укр. територію перед славянською міграцією. Перша частина розвідки розуміеть ся присвячена археології, по чім автор переходить до питання етнографічної приналежності осадників, говорить про рух азійських племен на наших

степях. Далі займаєть ся автор славянською колонізацією, культурою й побутом українсько-руських племен в часах розселення та по розселенню й говорить нарешті про початки руської держави, кінчучи свое незвичайно цікаве оповіданне часами Володимира Великого (*Зб. іст. I*). II-й том (XI—XIII вв.). Спершу йде історія розкладу й упадку Київської держави, потім спеціальні огляди подніпровських земель, тісно звязаних в тих часах з Київом (Київщина, Турово-пинська земля, Чернігівщина й Переяславщина) та історія Чорноморських степів (*ibid. II*). III-й том. Тут маємо дальший огляд земель, а саме земель західно-українських (Волинь, Галичина, Угорська Русь), далі історію Галицько-волинської держави XIII—XIV вв., історію Київщини XIII—XIV вв., а також огляд суспільно-політичного устрою й побуту та культури в українських землях XI—XIII вв. (*ibid. III—IV*). Т. IV і V присвячені Литовсько-Польському періодови укр. історії, при чім т. IV трактує про політичні обставини, в яких жила Україна в XIV—XVI вв. і які привели її нарешті під власть Польщі, а т. V-й слідить еволюцію суспільно-політичних і церковних відносин, як вони укладали ся серед тих політичних обставин (*ibid. VI—VII і VIII—IX*). Т. VI-й оглядає „Жите економічне, культурне і національне XIV—XVII віків“ (*ibid. XI*). Т. VII-й присвячений вже козацьким часам і подає I-й том „Історії української козащини“ (до року—1625) (*ibid. XII і XIII*). Т. VIII-й подає II-й том історії козащини. Вийшла поки що перша частина тому, котра обіймає події 1626—1638 років (*ibid. XIV*).

В своїй монументальній праці проф. М. Грушевський дає широку, всесторонню історію рідної країни і народу від найдавніших часів. Політичне, економічне, культурне жите змальовано в ній незвичайно совісно, докладно, а разом з тим цікаво й талановито. Історик укр. культури й спеціально історик укр. літератури знайдуть тут для себе також чимало інтересного *). Переходимо тепер до розвідок і статей присвячених окремим періодам і питанням укр. історії.

*) Перші томи праці проф. Грушевського вийшли вже кількома виданнями (1-й т. 3-м вид., а тт. II—IV-й 2-м вид.) й перекладають ся на иньші мови. Так, 1-й том вийшов по німецьки, а т. II-й перекладаєть ся. По російськи вийшли „Історія Київщини“ і 1-й том „Історії українського козацтва“.

Зачнемо від найдавнішої історії та початкової історії славянства, які становлять, сказати-б, вступ до історії укр. народу. Отже тут зазначити треба: статю Пано-човного „Стародавні грецькі колонії боспорські в межах теперішньої Кубанської області та суміжних з нею місць“ (2), дра М. Кордуби про державу Само—„Перша держава Славянська“ (13), огляд дра З. Кузелі під заг. „Нові праці над історією початків Славянства (52 і 54) і статі проф. М. Грушевського: „Анти“ (21), „Нові конструкції початків славянського життя“ (103), „До питання про розселення Вятичів“ (98), які приводять нас уже до історії старої Русі Х—ХІІ вв.

Сеї історії торкають ся: стаття дра Г. Величка „Політичні й торговельні взаємини Русі і Візантії в Х і ХІ стол.“ (6). „О договорах Русі з Греками“ говорить др. М. Шухевич (*Час. пр. II*). Нарешті відмітимо видання: дра К. Левицького „Правда руска, памятник законодавній права руского“ (*ibid.* V, вип. 3-й і окремо) і проф. М. Грушевського „Виїмки з жерел до історії України Русі“ (окреме видання, Львів 1895). Виїмки—се історична хрестоматія, в котрій подані в перекладах важніші уривки з жерел до української історії ІХ—Х і першої половини ХІ в. з увагами і коментарем видавця.

ХІІІ-й вік. Найсамперед мусимо тут згадати про дві дуже цінні праці проф. М. Грушевського. Перша присвячена такому важному джерелови для історії сього віку, як так зв. Галицько-волинська літопись,—„Хронольоґія подій галицько-волинської літописи“ (41), а друга—„Чи маємо автентичні грамоти кн. Льва?“ подає критично-історичну розвідку про так звані грамоти князя Льва Даниловича. Всї вони, доводить проф. Грушевський, попідроблювані.

Тут же слід згадати розвідку дра В. Барвінського „Прешбурський з'їзд в справі спадщини по Бабенберґах (Причинок до історії великого австрійського безкоролівя“ (52)—про згаданий у галицько-волинській літописі з'їзд галицького кн. Данила з угорським королем Белею І -м р. 1250-го. Крім того маємо ще такі розвідки: дра М. Кордуби „Суспільні верстви та політичні партії в Галицькім Князівстві до половини ХІІІ ст.“ (31—32), проф. М. Грушевського „Га-

лицьке боярство XII—XIII в.“ (20) і „Громадський рух на Україні-Руси в XIII в.“ (1). Остання трактує про рух сільських громад проти князівсько-дружинного устрою.

Тут-же принотуємо широку статтю А. Дольницького з приводу праці проф. І. Линниченка „Черты изъ исторіи сословій въ юго-западной (галицкой) Руси“ (*Час. пр.* V, вип. 3-й). Нарешті згадаємо огляд проф. М. Грушевського „Нові розвідки з історії давньої Руси“ (18).

Переходимо тепер до литовсько-польського періоду нашої історії, котрий зачинаєть ся від XIV віка. Тут передовсім треба згадати статтю П. Іванова „Картка з історії Волини на початку XIV в.“ (2), в якій говорить ся про останніх Романовичів та про Болеслава Тройденовича; далі—дра О. Терлецького „Політичні події на Галицькій Руси в р. 1340, по смерті Болеслава-Юрія II“ (12). Замітка проф. М. Грушевського „Коли сфабрикована грамота Любарта Луцькій катедрі?“ (70) подає критичні уваги про грамоту Любарта ніби з р. 1322. Проф. Грушевський видав крім сього „Кілька грамот Володислава Опольського“ (51). Вкінці відмітимо реферат М. Шпаковського, „Польська праця про Ягайла“ (103).

Для XV-го віка маємо такі розвідки: замітку проф. М. Грушевського „До питання про правно-державне становище Київських князів XV в.“ (31—32), д-ра Ст. Рудницького про татарсько-турські напади на Галичину: „Руські землі Польської корони при кінці XV в. Ворожі напади й організація пограничної оборони“ (*ibid.*). Тут же слід принотувати й розвідку дра Ст. Томашівського „Податкові ухвали за Казимира Ягайловича в Польщі“ (19), бо сі ухвали торкали ся й українських земель. Для внутрішньої історії Великого Князівства Литовського XV в. дав ряд статей покійний Богдан Бучинський. Відмітимо передовсім його „Новіші праці по історії великого князівства литовського в XV в.“ (75), [перед ним подібний огляд дав проф. М. Грушевський—„Нові розправи про внутрішній устрій в. кн. Литовського“ (9)], і „Кілька причинків до часів вел. кн. Свирігайла (1430—1433 рр.)“ (76), в котрих торкаєть ся автор кількох спірних питань з історії того цікавого часу. Крім того дав Бучинський широку розвідку, присвячену церковній

історії XV в.—під заг. „Студії з історії церковної унії“ (85, 86, 88 і 90).

Цілий ряд статей до соціально-економічної історії від давніших часів до XVI в. включно дав проф. Мих. Грушевський, котрий видав багато дуже важних і цінних з цього погляду документів під заг. „Матеріяли до історії суспільно-політичних й економічних відносин Західної України“ (63, 64 і 69, і окремо, як видання археографічної комісії). Документи сї йдуть від кінця XIV в. аж до кінця XVI ст. (1361—1574 pp.) і маюють як стан і організацію шляхецького землеволодіння, так і умови селянського побуту тих часів. Такогож змісту й видані ним „Кілька київських документів XV і XVI в.“ (11). Крім сього видав проф. М. Грушевський ряд давних інвентарів кінця XV і початку XVI вв. „Опись подільських замків 1491“ (7), „Опись львівського замку з р. 1495“ (12), „Описи перемишльського староства 1494—1497 pp.“ (19), „Описи ратенського староства 1500—1512 p.“ (26).

Для історії половини XVI в. велику вагу маюють так зв. люстрації укр. земель, які належали до Польського королівства. В „Жерелах“ проф. М. Грушевський видав в цілості люстрації 1564—5 і 1569—70 років, пропустивши лише кілька описів, які видала перед ним Київська археографічна комісія. До виданих матеріялів додав професор Грушевський спеціальні розвідки про „Економічний стан селян в середині XVI в.“: на Подністровю (*Жер.* I), в перемишльському старостві (*ibid.* II), в Сяніцькім старостві (*ibid.* III). По за тим видав проф. Грушевський й інші дослідники ряд дрібніших матеріялів.

Культурні й релігійні відносини зачеплені в розвідках Ол. Лотоцького „Соборні крилоси на Україні й Білій Русі в XV—XVI в.“ (9) і в рядї праць дра Ол. Сушка: „Передтеча унії“ (53, 55 і 61)—про Бенедикта Гербеста,—у вступі поданий загальний нарис становища католицької і православної церкви в тогочасній Польській державі, „Епізод з життя Петра Скарги“ (56), „Впровадження Єзуїтів до Польщі“ (67 і 68) та „Варшавський сїнод 1561 p.“ (59). Треба згадати тут також початок розвідки дра Ів. Крипякевича „З діяльності Посевіна“ (112), а також кілька матеріялів і заміток проф. М. Грушевського: „До історії

руського обряду в давній Польщі“ (27); (в 30-ім томі „Записок“ подана критика сеї статі проф. Прохаски й відповідь на неї проф. Грушевського), „Причинки до історії роду Бибельських“ (48), „Метрика старосамбірська, подробиці з відносин релігійних“ — про навертанне православних бранців з московської війни на католицтво (8) і „Сторінка з історії сільського духовенства“ (34)—про економічне й юридичне становище православного сільського духовенства в першій половині XVI в. і його ж замітку „До біографії митрополита Онисифора Дівочки“ (74).

Про жите львівського укр. міщанства в тих часах знайомить нас нарис дра І. Крип'якевича „Львівська Русь в першій половині XVI віку“ (77—79), а про братську організацію львівських Українців багатий матеріал подають „Студії над організацією львівської Ставропігії від кінця XVI до полов. XVII ст.“ Ф. Срібного (106, 108, 112).

Багато праць присвячено козащині. Найсамперед годить ся тут згадати про уваги проф. М. Грушевського „Примітки до історії козащини“ з приводу видання викладів проф. В. Антоновича „Бесіди про часи козацькі на Україні“, тим більше, що не що давно вийшло друге видання сих викладів (22). Проф. Грушевський спиняєть ся в своїх „Примітках“ на питанню про початок і первісну організацію козацтва. Сього ж питання торкають ся й отсі його статі: „Козаки в 1470 рр.“ (56) і „Гетьман Богданко“ (Ружинський (16), розвідки дра Евгена Барвінського „Набіг козаків на Очаків 1545 р.“ (18) і „Причинки до історії зносин цісаря Рудольфа II і папи Климентія VIII з козаками рр. 1593 і 1594“ (10) і знов проф. М. Грушевського „Матеріали до історії козацьких рухів 1590 рр.“ (31—32) та покійного Василя Доманицького „Причинок для історії повстання Наливайка“ (40) і „Козаччина на переломі XVI—XVII в.“ (60—64).

Для історії XVII віка маємо: дуже цікаві й гарно оброблені розвідки, багаті на матеріал, дра Ст. Рудницького: „Козацько-польська війна 1625 р.“ (17) і „Українські козаки в 1625—1630 рр.“ (31—32). Про „Участь козаків в Смоленській війні 1633—1634 рр.“ оповідає Ол. Целевич (28). Початковому періодови козащини присвячена й праця дра Ів. Крип'якевича: „Козаччина і Баторієві вольности“, яку дав він як передмову до виданого ним у „Жерелах“ (т. VIII)

I-го тому „Матеріялів до історії української козащини“ (документи по рік 1631-й). Особливо багато зроблено для вивчення Хмельниччини. В 250-ю річницю сього великого народнього руху (1898 р.) видано спеціальний подвійний том „Записок“ (23—24) цілком присвячений його історії. Сюди увійшли: нарис проф. М. Грушевського „Хмельницький і Хмельниччина“, який вийшов досі кількома виданнями, широка й гарна розвідка дра Ст. Томашівського „Народні рухи в Галицькій Русі 1648 р.“, його ж „Перший зазивний лист Хмельницького“, цікава стаття дра Ів. Франка про сучасну поетичну літературу Хмельниччини: „Хмельниччина 1648—1649 років у сучасних віршах“, дра Ст. Рудницького „Нове жерело до історії Хмельниччини“—розбір відомостей хроніки Темберського, й кілька дрібніших заміток.

Крім сього треба згадати про „Матеріяли до історії Хмельниччини“, які зібрав і видав др. Ст. Томашівський (14), а також його „Матеріяли до історії Галичини“, які подають документи з епохи Хмельницького, рр. 1648—51. (*Жер.* IV і V). В передмовах до них дав др. Томашівський такі студії: „З життя галицько-руських соймаків, 1648—49 рр.“ (*Жер.* IV) і „Погляд на стан людности львівської землі в половині XVI ст.“ (*ibid.* V). До сього треба додати його ж статтю „Самуїл Кушевич, райця львівський і його записна книжка“ (15), про роль львівського міщанства та його побутові відносини в часах Хмельницького. Нарешті маємо студії др. М. Кордуби: „Венецьке посольство до Хмельницького“, 1650 р. (78), „Проба австрійського посередництва між Хмельницьким і Польщею“ (84), і його ж видання в серії „Матеріялів до історії укр. козацтва“ яко V-й том сих матеріялів „Акти до Хмельниччини“, в яких подані документи з рр. 1648—57 (*Жер.* XII). Яко вступ надрукував др. Кордуба розвідку „Боротьба за польський престіл по смерті Володислава IV-го“.

Часи Хмельницького захоплює й цікава стаття Ол. Терлецького про окупацію козаками суміжних територій Білої Русі та конфлікт їх з московським правительством: „Козаки на Білій Русі в 1654—1656 р.“ (14).

До епохи Хмельницького відносить ся ще отсі дрібніші замітки та матеріяли: Ф. Голічука про епізод з війни 1655 р. під заг. „Хмельницький і сокальські бернардини“ (71)

і виданий Ів. Кревецьким з передмовою проф. М. Грушевського „Універсал Гавни Хмельницької“ (69). Нарешті про „Портрети Хмельницького з вид. 1683 р.“ маємо замітки М. і О. Грушевських у згаданім вище ювілейнім томі (23—24).

Подія після Богдана Хмельницького присвячений також ряд інтересних розвідок: студії В. Герасимчука „Виговський і Юрій Хмельницький“ (59 і 60) і „Виговщина і Гадацький трактат“ (87—89), Д. Корінця „Зносини І. Виговського з Польщею“, 1657—8 рр. (38). Про головного ініціатора гадацького трактату, Юрія Немприча, маємо статтю В. Липинського „Генерал артилерії в. кн. Руського“ (80). Далше треба відмітити ще одну працю з часів Виговського—В. Герасимчука „Чуднівська кампанія 1660 р.“ (110—112).

Політиці останнього сподвижника і носителя ідей великого гетьмана присвячена стаття Олега Целевича „Причинки до зносин Петра Дорошенка з Польщею в 1670—1672 р.“ (25). Крім сього ще треба принотувати лист Дорошенка до братії Крехівського монастиря з р. 1672, який опублікував д. Ф. Голубчук: „Петро Дорошенко і крехівські Василіяни“ (76).

По за сим маємо ще цікавий документ з р. 1685-го, який видав др. І. Дзиджора: „Пригода сумських козаків у Львові з єпископом Шумлянським“ (87). Ріжних сторін народного життя XVII віка торкають ся ще отсі статі: дра Ів. Крип'якевича „Референдарські суди і їх діяльність в українських землях на переломі XVI—XVII вв.“ (97), В. Липинського „Аріяньський соймик в Киселині на Волині в маю 1638 р.“ (96)—причинок до історії аріяньства на Україні.

Тут же треба згадати й статі, що маляють побут польської шляхти тих часів. З сього погляду варта уваги замітка проф. В. Перетца про вірші Веспасіяна Коховського: „Українське питання в освітленню польського поета XVII віка“ (71). Описуючи в своїх незграбних віршах докладно побут польської шляхти половини XVII в. Коховський торкаеть ся й „бунту“ Хмельницького.

Статя дра Ів. Франка „Щасливий чоловік“ (105), маює побут білоруської шляхти кінця XVII в. і початку XVIII в. На сей час припадає й характеристика Киян, яку зробили Єзуїти,—див. В. Перетц „Кияне в світлі Єзуїцьких доне-

сень“ (75). „Кілька документів до історії сільського духовенства XVII—XVIII в.“ подає М. Зубрицький (51).

Економічного побуту торкається стаття дра І. Крип'якевича „Матеріяли до історії торгівлі Львова“ (65)—про львівське українське міщанство в XVII в. Стаття покійного Ів. Созанського „З минушини міста Бродів“ (97, 98 і 102) подає історію сього міста в XVII ст. В ній говорить ся також і про промисл та торгівлю.

Загальний нарис відн. син, які повстали по 1654 р., суперечностей між змаганнями українського суспільства і політикою моговського уряду, дає стаття покійного Я. Шульгина, підписана псевдонімом Л. Ч., „Україна після 1654 р.“ (29 і 30). З сею статтею вступаємо в XVIII вік.

На межі XVII і XVIII в. знову бачимо видатну постать, яка в очах і ворогів і приятелів характеризує цілу сю добу—знаменитого гетьмана Мазепу. Мазепі і його добі присвячений спеціальний том „Записок“ (92) з нагоди 200 літнього ювілею полтавської битви. В сїм томі маємо цілий ряд цікавих статей. Відкриває його стаття проф. Мих. Грушевського „Шведсько-український союз 1708 р.“, в котрій подано перегляд подій того часу в звязку з житем українського суспільства. Пляни Мазепи і його однодумців цілком не були так відокремлені, як се звичайно утримувало ся. Про події, які виникли зараз по переході Мазепи до Карла, говорить ся в статі О. Грушевського „Глухів і Лебедин (1708—1709)“. О. Грушевський ще давнійше дав ряд статей про пізнійші події під спільним заголовком „По катастрофі 1708 р.“: „Конфіскація земель у мазепинців“, „Розквартирування російських полків на Україні“ і „Воєнні роботи“ (75, 78 і 80).

Про події до полтавського бою включно оповідає в згаданім ювілейнім томі стаття дра С. Томашівського „Із записок Каролинців про 1708—9 р.“. Емігрантам—мазепинцям присвятив дві статі др. А. Єнсен: „Орлик у Швеції“ і „Родина Войнаровських в Швеції“. Деталі дипломатичних відносин в часі Шведської війни подає видана др. С. Томашівським збірка листів Петра I („Листи Петра I до А. М. Сїнявського“). По за сим треба згадати про „Три листи Мазепи“, які видав Єнсен. Крім сього кілька дрібніших документів і взагалі матеріалів до часів Мазепи маємо в інших томах „Записок“. З них згадаємо тут лише „Причинки

до історії Мазепинщини“ дра С. Томашівського (81) та замітки проф. М. Грушевського про портрети Мазепи: „До портрета Мазепи“ (в ювіл. томі) і „Ще до портрета Мазепи“ (94).

Переходим тепер до внутрішньої історії Гетьманщини після Мазепи.

Тут передовсім треба згадати статтю Е. Радакової „Українські козаки на Ладозьськiм каналі“ (12). Потім мусимо відмітити ряд праць дра Ів. Джиджори, що спеціально студіює сей період нашої історії. Згадаємо найсамперед його широку критичну оцінку збірки О. Єфименкової „Южная Русь“ під заг. „З новішої української історіографії“ (71), далі статі: „Матеріали московського „Архива Міністерства Юстиції“ до історії Гетьманщини“ (76), „Нові причинки до історії відносин російського правительства до України в 1720—30 рр.“ (61), „Україна в першій половині 1738 р.“ (69), „До історії генеральної Військової Канцелярії“ (107) і „Економічна політика російського правительства супроти України в 1710—1730 рр.“ (98, 101, 103 і 105), М. Княжевича „Проект поліпшення торгівлі на Україні 1784 р.“ (18), а також критичну оцінку М. Василенка праці одеського вченого Слабченка під заг. „З історії устрою Гетьманщини“ (108).

До історії запорожського козацтва по скасованню Січи маємо такі замітки: С. Петлюри, „Причинок до історії переселення „турецьких Запорожців“ на Кубань“ (65), проф. М. Грушевського „Записка Гендльовіка про банатських Запорожців“ (101) і дра Г. Стрипського „Нові звістки про запорозьку оселю на Угорщині“ (76).

Нарешті згадаємо тут про цікаву замітку проф. М. Грушевського до історії останніх заходів українських автономістів XVIII в.—про поїздку г-р. Василя Капніста до європейських дворів у справі союзу проти петербурзького правительства—„Секретна місія українця в Берліні р. 1791“ (9).

До історії селянства сеї доби маємо кілька документів, опублікованих дром І. Джиджорою „До питання про свобідний перехід посполитих на Україні в 20-х рр. XVIII р.“ (70) і В. Барвінським: „До історії закріпощення селянства на лівобічній Україні (81) та „Причинок до історії свобідних маєтностей“ (82). Крім сього відмітим його ж „Матері-

яли до суспільного та економічного побуту Лівобережної України в. XVIII ст.“ (90)—головно до історії землеволодіння козацтва та поспільства. Історії руху укр. народної маси на Правобережжя під польським пануванням, так зв. гайдамачини, присвячено також кілька цікавих статей, а саме: дві статі І. Шпитковського „Матеріяли до історії Коліївщини“ (83 і 96), С. Грущенка „Участь ченців у гайдамаччині“ (59), о. А. Крижановського „Василянські записки і листи про Коліївщину“ (57), замітка покійного проф. О. Маркевича „До біографії гайдамаків Залізняка й Чорня“ (45), памфлет опублікований др. О. Макарушкою „Supplika successorow Gonty i Zelezniaka“ (6), проф. М. Грушевського „Оповідання очевидця про смерть Гонти“ (79), нарешті статі дра В. Щурата „До історії Коліївщини“ (86) і „Коліївщина в польській літературі до 1841 р.“ (97) і дра Ів. Франка „Польська поема про уманську різню“ (62). В pendant до неї згадаємо й про „Українську віршу про уманську різню“, яку опублікував Ів. Кривецький (72).

До історії галицьких „опришків“ XVIII в. маємо статі Ю. Целевича „Опришки“ в XX т. „Історичної Бібліотеки“, а також Франкову збірку пісень і оповідань про Мирона Штолу й інших опришків в „*Етн. Зб.*“ (V) та велику збірку В. Гнатюка „Народні оповідання про опришків“ (ibid. XXVI).

Дальше приготуємо статю дра В. Щурата про „Увільнення злочинця дівчиною в Бродах 1727 р.“ (75)—цікаву побутову рису з народнього життя XVIII в.

По сім треба згадати „Причинки до історії рекручини в Галичині при кінці XVIII і до половини XIX ст.“ подані М. Зубрицьким (42).

Вкінці слід згадати про цікаві матеріяли до побутової історії, які опублікував др. Ів. Франко під заг. „Причинки до історії Галичини в XVIII віці“ (27)—виписки із парохіяльних Gestions-Protokolle, себто книги для вписування розпоряджень властей, духовних і світських, та „Кілька документів з Гуцульщини з другої половини XVIII-го століття“ дра О. Маковея (87).

Ріжним сторонам культурного і релігійного життя Галичини кінця XVIII-го і початку XIX в. присвячений цілий V-й том „*Зб. іст.*“, в котрім подані „Матеріяли до іс-

торії галицькоруського духовенства в XVIII в.“, зібрані дром І. Франком, М. Зубрицьким, Ю. Кмітом і покійним Ів. Ем. Левицьким. Багато цїкавого матеріялу для характеристики життя й побуту галицько-українського духовенства XVIII в. дають нариси Меланїї Бордун „З життя українського духовенства Львівської єпархії в другій половині XVIII в.“ (109 і 110).

Тут же треба відмітити статю Ол. Лотоцького „Суспільне становище білого (світського) духовенства на Україні і в Росії в XVIII в.“ (21) і „Меморіал в обороні прав православних і діссидентів з часів чотиролітнього сейму“, опублікований М. Галушинським (45). Вкінці згадаємо опубліковану др. Франком „Віршу про Барську конфедерацію“ (*Dyskurs katolika z dyssydentem*) (7)—гарний причинок до зрозуміння ідейної атмосфери перед вибухом Коліївщини.

До історії шкільництва і освіти взагалі в Галичині в кінці XVIII маємо передовсім в 2-й половині щойно згаданого V т. „Зб. іст.“ цїкаві „Матеріяли до історії руського шкільництва 1772—1848“: „Заходи коло просвіти в перемиській дієцезії 1780—1797 рр.“ (подав Ю. Кміт), „Заходи коло просвіти в львівській дієцезії 1784—1792 рр.“ (подав Ів. Франко) і „Погляд на розвій низшого і вишого шкільництва в Галичині в рр. 1772—1800 і розвій русько-народного шкільництва в рр. 1801—1820“—розвідка Ів. Ем. Левицького. Другу подібну збірку маємо в IV т. „Арх“, де надруковані „Матеріяли до історії галицько-руського шкільництва XVIII і XIX в.“ До XVIII віка відносить ся з сеї збірки лише праця дра І. Свенціцького „Шкільна освіта духовних кандидатів в рр. 1756—1788“ (подано ряд шкільних свідоців, які мали предкладати в тих часах при висвячуванню кандидати на священика). Крім сього треба ще зазначити матеріяли, оголошені др. І. Свенціцьким під заг. „Шкільні занятя Петра Білянського“ (107), які дають яскраву картину основ шкільного виховання в Галичині в другій половині XVIII в.

Закінчити огляд галицько-укр. життя XVIII в. можна рефератами Ів. Кривецького „Галичина в другій половині XVIII в.“ (91) і „Нові праці по історії Галичини 2-ої пол. XVIII в.“ (108), в котрих подано докладний огляд новітших праць з історії Галичини в рр. 1772—1790.

Переходячи до XIX віка мусимо зауважити, що більшість праць присвячена галицькій Україні. Розуміть ся місцеві вчені скорше й легше можуть вистудіювати свої місцеві відносини, тим більше, що тут їм до помочи приходять численний матеріал, згромаджений по архивах, бібліотеках і у приватних людей—рукописи, документи, старі книжки й газети, а також спомини. На російській Україні на жаль менше уваги звертаєть ся на недавнє минуле, не вважаючи на високі громадські вагу й інтерес подібного роду студій.

Зачнемо свій огляд Галичини в XIX в. від економічного життя. Йому присвячені такі статі: дра І. Франка, „Грималівський ключ в р. 1900“ (*Час. пр. і ек.*, I)—про господарство Грималівської волости на кордоні Галичини й Подільської губ., його ж розвідку „Громадські шпихлірі в Галичині 1784—1840 р.“—про сипні комори (гамазей) (*Арх.* II).

Про панщину й селянські відносини того часу на Буковині й відомого агітатора Кобилицю пише знову Франко—„Лукач Кобилиця, епізод із історії Гуцульщини в 1-й пол. XIX в.“ (49). Сюди ж долучимо й „Причинки до історії панщини в Галичині в XIX в.“, які дає Ів. Кревецький в статі „Помічні дні“ (76)—про обовязкову, хоч правда платну, поміч дідичам зі сторони панщан у часі жнив, та замітку Т. Реваковича „Панщинні повинности у Верховині“ (88). Пор. ще записи Митра Єндика „Із народньої памяти про панщину“ (*Етн. Зб.* V).

Для історії панщини пізнійшого часу маємо статю М. Зубрицького „Тісні роки“. Причинки до історії Галичини 1846—61 рр.“ (26) і замітку Ів. Кревецького „Причинок до історії останніх днів панщини в Галичині“ (75).

Нарешті згадаємо статю Ю. Кміта „З сільських відносин у Галичині в середині XIX в.“ (54)—про відносини між селянами та священником і панським двором.

Живу картинку польського громадянства на нашій землі дає на підставі польських же мемуарів др. І. Франков статі „Нові причинки до історії польської суспільности на Україні в XIX в.“ (45).

Цікаві риси для характеристики національного життя духовенства початку XIX в. дає „Автобіографія холмського священника з першої половини XIX в.“, яку опублікував др. І. Крипякевич (73). Ряд документів для пізнання

побуту галицько-укр. духовенства опублікував о. М. Зубрицький—під заг. „Причинки до історії руського духовенства в Галичині від 1820—1853 р.“ (88). Про прихильне відношення греко-католицького духовенства до польських священників утікачів з Королівства знайомимо ся також із статі Кревецького „Фальшовання метрик для польських повстанців з 1830—31 рр.“ (77), а знову про „Польські конспірації серед руських питомців і духовенства в Галичині в роках 1831—46“ маємо студію проф. К. Студинського (80 і 82).

До історії шкільництва й освіти багато матеріалу маємо в згаданих вище томах „Арх.“ і „Зб. іст.“: Ів. Ем. Левицького „Матеріяли до історії народного шкільництва в Галичині в рр. 1803—1821“, Ів. Франка „Матеріяли до історії гал.-руського шкільництва в рр. 1816—1848“, його ж „Перше руське просвітне товариство в рр. 1816—1818“ і „Три руські рукописні підручники з рр. 1806, 1815 і 1827“ (все в т. V „Зб. іст.“). Юр. Кміта „Народна сільська школа в Галичині в рр. 1810—1824“ і „Підручник методики Івана Лаврівського“ (1837 р.), Ст. Томашівського „Стан парохіяльних шкіл в кізлівському деканаті львівської єпархії в рр. 1819—1827“ і „Стан парохіяльних шкіл в бережанському деканаті львівської єпархії в рр. 1843—1848“ та Ів. Кревецького „Матеріяли до історії українського народного шкільництва в Галичині в 1830 — 1850 рр.“ (Арх. IV).

Дальше слід відмітити М. Зубрицького „Деканальні й парафіяльні бібліотеки перемиської єпархії“, Ю. Кміта „Причинки до історії руського духовного семінаря у Львові від 1837—1851 р.“ (91). Нарешті маємо статю Ів. Кревецького до історії так зв. „Руського інституту“ (Studium Ruthenum) на львівському університеті під заг. „Неоправдані докори“ (102). В 1787 р. заведені були на львівському університеті виклади де-яких предметів з богословських і філософічних предметів по українськи. В 1804-5 шк. році з перенесенням університету до Кракова сі виклади перенесено до генерального гр. кат. семінара, де вони відбували ся до 1808 р. Studium ruthenum мало тимчасове призначення, тому Кревецький і боронить тодішніх українців від неоправданих докорів за його запровадження.

Багато розвідок присвячено бурливим рокам 1846—48. Передовсім занотуємо „Спомини руського священика про різню 1846 р.“—спомини о. Ю. Гладилевича, опубліковані др. І. Франком (12). Франко-ж на підставі родинного архиву Федоровичів дає цікаві статі „Причинки до історії 1848 р.“ (88) про події від 19 марта до кінця серпня та „Батько й дочка“ (93). Про „1 і 2 падолиста 1848 р. у Львові“ пише Ю. Левицький (25), а І. Кривецький подає статю „До психології 1848 р.“ (90). Про 1848 рік і українських богословів оповідає і Ю. Кміт в статях: „1843 р. і львівська руська духовна семінарія“ і „Питомець—агітатор“ (41).

Далі треба відмітити статі Ів. Кривецького, присвячені самоорганізації українського громадянства в Галичині в отсі памятні роки, коли в Австрії все заворушилось: „Оборонна організація руських селян на галицько-угорським пограничю в 1847—49 рр.“ (73—74) і „Баталіон руських гірських стрільців 1849—1850“ (107). Тут же згадаємо й його статю про польську гвардію під заг. „До історії організованя національних гвардій в 1848 р. Польська „пелегальна“ гвардія в Станіславові“ (73).

„До історії участі галицьких Русинів у славянським конгресі в Празі у 1848 р.“ маємо статю Ів. Созанського (72). Він же подає матеріал „До історії відносин австрійської бюрократії до українського національно-політичного руху в 1846—50 рр.“ (89). Про кардинальне питання галицько-української політики—поділ Галичини й ту позицію, яку займали до нього, та як розвязували його наші діди в 1848 р., трактує незвичайно цікава розвідка Ів. Кривецького „Справа поділу Галичини“ (97). Слід також відмітити його-ж статю з иньшої області, а саме „З виборчого руху в Східній Галичині в 1848 р.“ (70)—про вибір Івана Капущака, селянина з Богородчанини, на посла до австрійської Конституанти.

Нарешті занотуємо уривки „З дневника гр.-кат. пароха 1848—1850 рр.“ (о. А. Дуткевича), які подав А. Крушельницький (52). Уривки сї дають кілька цікавих рисів з політичного життя взагалі й галицьких Українців зокібна.

Багато фактичного матеріалу до справ і питань, зачеплених у згаданих вище статях, приносить важне видання М. Тершако вця „Матеріяли й замітки до історії національного

відродження гал. Руси в 1830 та 1840-х рр.“ (*Арх. III*). Історико-ви культурного й політичного життя галицьких і угорських Українців від 1832 до 1848 року без цього видання годі обійти ся. Тут маємо матеріяли й до історії цензури, й до історії творчости Шашкевича, й до історії польських конспірацій серед українських богословів, до історії шкільництва й освіти, тощо. По за сим знайдемо тут матеріяли до історії москвофільства, особливо на угорській Україні. Зібраний матеріял попереджає розвідка видавця „Короткий огляд національних та політично-суспільних течій в Галицькій та Угорській Руси“. До історії сих течій і відносин — національних, політичних і культурних — подає масу цікавого, свіжого матеріялу незвичайно важне видання проф. К. Студинського „Кореспонденція Якова Головацького“—два великі томи, котрі обіймають переписку з рр. 1835—1846 („*Зб. ф. л.*“ XI—XII) і з рр. 1850—1862 (*ibid.* VIII—IX). Само собою, що для історії москвофільства й зрозуміння повстання його подає ся багата переписка перворядний матеріял. Кожний том попереджують спеціальні розвідки проф. Студинського „Причинки до історії культурного життя галицької Руси“ в обнятих кождим томом періодах. Політичне життя лишає проф. Студинський на боці, але в переписці читачі знайдуть масу матеріялу саме й до історії політичного руху галицької й угорської України середини мин. віка. Значна частина передмови до 1-го тому переписки присвячена історії цензури на гал. Україні. В передмові до 2-го тому подає проф. Студинський огляд літературних спорів у Галичині про письменну мову в рр. 1848—60 і характеристику боротьби за і проти народньої мови, веденої по тодішніх часописах.

До історії тодішнього культурного й політичного життя, а особливо до історії москвофільства маємо ще ряд інших листів, передовсім „З кореспонденції Д. Зубрицького“, з років 1840—53, що видав проф. Студинський під сим заг. (45). Спеціально про Зубрицького й відносини його до М. Погодіна говорить Е. Тишинська в статі „Погодін і Зубрицький“ (110). Далі слід занотувати видані Ів. Франком „Шість листів галицьких „старорусів“, з рр. 1853—1863 (48) і „Шість листів Ізидора Шараневича“, з рр. 1853—1864 (47), М. Возняка „Із кореспонденції Р. Моха“ (81), д-ра Я. Гординського „До діяльності Івана Гушалевича в рр.

1866—1881“ (93), де маємо також кілька листів тогочасних діячів Головацького, Добрянського, Желеховського й інших.

Багато цікавого матеріалу, який в неоднім напрямі кидает нам нове світло на культурний рух галицьких Українців від 1848 р. почавши маємо в рукописній спадщині В. Ільницького, яку опублікував Ів. Созанський—„З літературної спадщини Василя Ільницького“ (66).

Нарешті відмітимо ще кілька статей М. Возняка до культурної історії того часу: „До історії української наукової і просвітної організації в Галичині 1848 р.“ (110), „З зарання української преси в Галичині“ (111) і „З-за редакційних куліс віденського Вістника та Зорі Галицької“ (107).

До історії азбучного спору в Галичині, про котрий є матеріали й згадки і у зазначених вище статях і виданнях, маємо д-ра В. Щурата „Азбучна стаття М. Кмицикевича з 1834 р.“ (81) і „Азбучна війна в Галичині 1859 р.“ д-ра І. Франка, котрий подав „Нові матеріали“ до неї (*Арх. VIII*).

Тут же слід принотувати й статі М. Возняка про галицько-український театр „Українські драматичні вистави в Галичині в першій половині XIX ст. (87 і 88) і „До історії українського театру в Галичині“ (90)—документ з року 1865-го.

Нарешті до історії укр. духовенства в Галичині в 70 і 60 рр. відмітимо статі—проф. К. Студинського „Листи Ф. Земьялковского до єпископа Ів. Ступницького з рр. 1873—6 і 1885“ (85) і М. Зубрицького „Галицькі священники на Холмщині“ (84)—листи емігрантів з Галичини до своїх кривних (1879 і 80 роки).

До історії новішого, живішого руху в Галичині в 70-х роках дає багато матеріалу опублікована М. Павликом „Переписка М. Драгоманова з М. Бучинським“, 1871—1877 (*Зб. філ. XIII*). Тут же принотуємо й опублікований І. Франком анонімний історичний нарис розвитку студентського товариства „Дружній Лихвар“ з передмовою видавця „З історії української молодіжи в Галичині 1871—1884“ (55).

Вкінці годить ся згадати пару ширших некрольоїв галицько-українських діячів, де знайдемо також не одну цікаву рису для характеристики не лише їх діяльності, а й тих обставин, в яких вони працювали. Отже про діяча 60-х

років, А. Кобилянського пише Т. Ревакович „Антін Кобилянський“ (94), про Огоновського І. Кокорудз „Проф. др. Омелян Огоновський. Огляд його життя і наукової та літературної діяльності“ (5), про О. Терлецького Ів. Франко „Др. Остап Терлецький, спомини й матеріали“ (50) і проф. М. Грушевський (48).

Сим закінчуємо огляд історії Галицької України в XIX в. і переходимо до російської України.

Тут можемо відмітити на превеликий жаль лише кілька статей Ол. Грушевського, присвячених культурному рухови: „Маловідома стаття Костомарова з 1846 р.“ (79) — про його „Мысли объ історіи Малороссіи“ в „Библиотекѣ для Чтенія“,—студії „З сорокових років“: 1. „Повѣсть объ украинскомъ народѣ“ Куліша“ (83), 2. „П. Куліша „Украина. Одъ початку Украины до батька Хмельницького“ (85) і 3. „Етнографічні видання і пляни“ (99) — про збірки Максимовича, Срезневського і Куліша, далі „З українського культурного і наукового життя в середині XIX в.“ (74)—про Максимовича, Бодяньського та Костомарова й полеміку в російських часописах з українофілами.

По за тим на сїм місці можна ще згадати лише „Лист Ол. Гатцука до Мікльошіча“ з 1858 р., опублікований др. З. Кузелею (66).

Для 80-х років маємо цікавий „Причинок до історії українського руху в Росії“—опубліковану покійним М. Василевим з його передмовою програму гурта Українців соціалістів-федералістів.

Згадаю ще свій реферат „З історії земства на Україні“ (*Студ. II*), де оглянуті: Податкова політика земств (земський бюджет і участь в ньому різних груп населення), відносини між земствами й містами, погляди земств на податковий податок, земські видатки й взагалі економічна діяльність укр. земств та справа переселення, робітниче питання в земствах, організація дрібного кредиту та професійної освіти.

Вкінці треба принотувати ряд некрольоїв визначних укр. діячів пера проф. М. Грушевського: А. Андрієвського (49), В. Антоновича (82), М. Дашкевича (81), О. Кониського (39), О. Лазаревського (47), В. Лесевича (68), Ол. Маркевича, (55), Н. Молчановського (75), Д. Мордовця (66),

Т. Рильського (60), І. Рудченка (68), Я. Шульгина (107) й інших, та некрольоґ М. Савича написаний покійним проф. О. Маркевичем (44). З листування рос. Українців тут треба згадати „Листи Антоновича до Мйодушевського“ (89).

Нарешті треба згадати пару історичних праць, не звязаних з Україною. На першій місці тут слід поставити цікаву й цінну розвідку д-ра Ст. Томашівського „Угорщина і Польща на початку XVIII в.“ (83—86), одиноку властиво у нас працю з всесвітньої історії, по-за нею маємо лише замітку д-ра І. Франка „Основи нової славянської політики Бакуніна“ (109) і його ж реферат „Нові досліді над найдавнішою історією Жидів“ (42). Крім сього принотуємо д-ра М. Кордуби „Огляд західно-європейської літератури по культурній і політичній історії, історії літератури та штуки“ (28, 29, 33, 37 і 38). Огляд сей дає де-що цікаве й для українознавства.

II. Історія літератури.

Загальний курс по історії укр. літератури перший дав покійний Ом. Огоновський в своїй „Історії літератури руської“, якої вийшло 4 часті: ч. 1 обіймає XI—XVIII в., ч. 2—поезія XIX в. (2 томи), ч. 3—белетристика XIX в. (також 2 т.), ч. 4 присвячена історії укр. етноґрафії. Як збір фактів і матеріялів праця ся має й досі чималу вагу.

Огляд студій історії укр. літератури треба почати слідом за проф. М. Грушевським від праць, предметом котрих є такі твори нашої старої літератури, які становлять огнива в міжнародній історії широко розповсюджених тем світової літератури.

Се передовсім і майже виключно праці д-ра Ів. Франка: широка літературна історія романа про Варлаама та Йоасафа—„Варлаам і Йоасаф, старо-християнський духовний роман і його літературна історія“ (8, 10, 18 і 20), далі така-ж широка праця, присвячена історії легенди про Климента, папу Римського,—„Святий Климент у Корсуні“ (46, 48, 56, 59, 60, 66, 68); низка статей по апокрифічній літературі: „Псевдо-Матвієве євангеліє про уродженне й дитство Марії та його сліди в українсько-руській літературі“ (35—36) і

вступні розвідки до великого корпусу апокрифів з українських редакцій, зібраних і виданих ним-же: див. „Апокрифи і легенди з українських рукописів“, т. I. Апокрифи старозавітні („Пам.“ I), II. Апокрифи новозавітні, ч. 1, Апокрифічні евангелія (ibid. II), III. Апокрифи новозав. ч. 2. Апокрифічні діянн апостолів (ibid. III), IV. Апокрифи есхатологічні (ibid. IV), V. Легенди про святих (ibid. VI).

По за сим згадаємо ще працю д-ра I. Свенціцького „Архангелови вѣщання Маріи“ і благовіщенська містерія (Проба історії літературної теми) (76 і 77). Згадаймо тут же опубліковані проф. В. Перетцем з рукописи XVIII в. „Українські питання—відповіді“ (84) та цілий ряд легенд на апокрифічні теми зі збірників і з усної традиції, напр. опубліковані В. Гнатюком „Легенди з Хітарського збірника“ (1-ої пол. XVIII в.) (16); замітки про сей збірник його-ж і д-ра Ів. Франка див. у 10 томі „Зап.“. Крім сього багато подібного матеріялу видано в „Етн. Зб.“ (див. низше, в огляді народної словесности).

Загальний погляд стану студій над історією старої української літератури за час з перед десяти літ дає статя проф. О. Колесси „Погляд на сучасний стан історичних розелідів українсько-руської літератури. Найдавніший період“ (39).

Загальний нарис літератури сього періоду подає проф. М. Грушевський в своїй „Історії України-Руси“ (т. III). Про початкову літопись маємо його спеціальний нарис у I-м томі згаданої праці. Далі йдуть статі: д-ра В. Щурата про Моленіє Данила Заточника „Слово Данила Заточника, памятка староруської літератури з кінця середніх віків“ (9), М. Грушевського „Кілька заміток до чуда св. Климента, папи Римського“ (49 і 61), І. Франка „Слово о Лазаревѣ воскресеніи“, староруська поема на апокрифічні теми“ (35—36), його-ж „Пяницьке чудо в Корсуні, причинок до староруської легендарної літератури“ (44 і 52), д-ра В. Бирчака „Візантійська церковна пісня і Слово о Полку Ігоря“ (95 і 96).

Для XV віку маємо статі проф. М. Грушевського—про похвалу кн. Витовтови, яка знаходить ся в найдавнішій русько-литовській літописі (короткої редакції), та склад самої літописи—„Похвала в. кн. Витовту, кілька уваг про склад найдавнішої русько-литовської літописи“ (6) і відпо-

відь на здогад, чи був друкований 1-й Литовський Статут— „Статут друкований“ (6).

Переходячи до XVI в. мусимо передовсім згадати кілька відповідних розділів з VI-то тому великої „Історії України-Руси“ проф. М. Грушевського, а саме розд. IV „Побут і культура“, де схарактеризоване ціле тодішнє культурне жите укр. народу: шкільництво, книжність, штука. Картина, яку дає автор, тим більше цікава, що він звязав її з староруською добою, зазначивши ті традиції, котрі йдуть ще з тої доби. Далі—розд. V-й „Культурно і релігійно-національний рух на Україні в XVI віці“, де представлені початки культурно-національної реакції на Україні, розповіджено про Острозьку Академію, брацький рух, то що, і розд. VI. „Боротьба за і против унії по її проголошенню, в житю і письменстві“. В першій частині сього розділу дано огляд саме літературної боротьби.

По сїм переходимо до полемічної літератури XVI—XVII вв. Тут маємо розвідки: І. Франка, „Новий причинок до студій над Іваном Вишенським“ (35—36) і д-ра В. Щурата „До біографії і писань Івана з Вишні“ (87), проф. К. Студинського „Хто був автором *Ἀντίρρησις* а (про Потія) (35—36), його ж „Полемічне письменство в р. 1608“ (104), д-ра О. Сушка „Причинки до студій над текстом Палінодії“ (54) і нарешті 1-й том цінного видання д-ра К. Студинського „Памятки полемічного письменства кінця XVI і поч. XVII в.“ („Пам.“ V), куди увійшли: „Wypisanie drogi“ В. Гербеста, „Kaokol, któru rozsięwa Stephanek Zizania“ Щасного-Жебровського, „Казанье св. Кирилла о Антихристе“, Клирика Острозького Відповідь на лист Потія (твір незвісний), Потія „Relacja y Vważenie“ та Мелетія Смотрицького полеміка проти папів римських.

Видання попереджає розвідка, в якій обговорює проф. Студинський ряд питань, звязаних чи то з самими творами, чи з їх авторами. Найдовше спиваєть ся автор на виясненню г'єнези творів Клирика Острозького та на питанню, хто криєть ся під сим анонімом. По за сим одмітимо ще „Причинки до студій над писаннями Лаврентія Зизанія“ М. Возняка (83).

Загальний огляд культурного руху на Україні в XVII в. маємо в VII-м томі „Історії України-Руси“ проф. М. Грушевського, див. розділ VII-й „Київський культурно-націо-

нальний рух в другім і третім десятиліттю XVII в.". Тут говориться про печерський гурток Є. Плетенецького, про засновання брацтва в Києві, про брацьку школу й пляни Петра Могили.

Багато зробило Наукове Т-во для історії середнього періоду нашої літератури виданням ряду рукописних пам'яток. З цього погляду заслуговують на особливу увагу праці д-ра Ів. Франка, присвячені письменству західно-українському (галицько й угорсько-українському) XVII—XVIII в.: „Карпаторуське письменство XVII—XVIII віків“ (37 і 38) і „Студії на полі Карпаторуського письменства XVII—XVIII в.—Піп Іван, половець Смера і відкрите Тибету“ (41). Крім цих праць маємо ряд дрібніших статей і заміток про пам'ятки тих часів.

Багато з цих пам'яток властиво має лише остільки інтерес для історика літератури, що свідчить про безперервне уживання народньої мови для літературних цілей на цілім просторі широкої України. З цього погляду варті уваги й „Угро-руські літописні записки“, опубліковані Я. Біленьким (104), а також „Рукописні церковні книги в с. Волосянці“ В. Охримовича (19), „Довжанське четвероевангеліє“ І. Франка (37), його ж „Дрогобицька служебна Миня з р. 1563“ (110). Вкінці згадаю „Причинок до історії галицько-руського письменства XVIII в.“ знову таки д-ра Ів. Франка (107).

Але найбільше пощастило поетичній, або краще сказати віршованій літературі XVII—XVIII в. Про інтермедії, пасійну драму, панеґірики, а особливо численні пам'ятки віршової літератури маємо ряд статей, заміток і цілу купу нововиданого сирового матеріялу.

Загальний огляд нових дослідів над старою українською драмою дав М. Возняк у статі „Стара українська драма і новіші досліді над нею“ (120).

Про укр. вертеп писали: І. Франко „До історії українського вертепа“, історично-літературні студії й матеріяли (71—73), а також „Нові матеріяли до історії українського вертепа“ (82) і проф. Вол. Перетц „До історії вертепної драми“ (85); про Ґаватовича, автора найстарших інтермедій дає розвідку М. Павлик—„Якуб Ґаватович (Ґават), автор перших руських інтермедій з р. 1619“ (35-36); про укр. пасійну

драму XVII в.—„Слово про збуренне пекла“: І. Франко „Слово про збуренне пекла“ (81) і др. Я. Гординський „Слово про збуренне пекла по Старунському рукопису XVIII в.“ (97).

Для віршової літератури маємо: покійного П. Житецького „Острозька трагедія“ (51)—про віршований „лемент“ з 1630 рр., І. Франка про вірші ієродіякона Віталія в „Діонітрі“ 1612 р.—„Забутий український віршописець XVII в.“ (22), його ж про сатиру еп. Шумлянського—„Вірша еп. Шумлянського про події 1683—6 рр.“ (39), кілька панеґіриків—проф. К. Студинського „Три панеґірики XVII в.“ (12), його ж „Панеґірик Εβφορια веселобрмачая“, 1633 р. (8), д-ра О. Сушка „Микита Мелешко, незвісний панеґірист XVII в.“ (50).

Багато віршів опубліковано з старих збірників, різних співанників XVIII і навіть XIX в., а також з усної традиції.

М. Возняк надрукував ряд віршів—духовних і свіцьких у своїх статях: „Різдвяні і великодні вірші—орації зі збірника кінця XVII і поч. XVIII в.“ (96) і „З культурного життя України XVII—XVIII в.“ (108 і 109), де подав головні вірші Пашковського з XVIII в.; В. Гнатюк знайомить нас з поетичною антольоґією кінця XVIII в. і початку XIX в.—„Хоценський співанник Левицьких“ (19), а проф. М. Грушевський друкує „Сіванник з початку XVIII в.“ (15 і 17)—в обох збірниках є як духовні так і свіцькі пісні; проф. В. Перетц опублікував „Кілька старих вірш“ (101) з рукописів кінця XVII в. і половини XVIII в., а також повну збірку віршів еромонаха Климентія XVIII в.—„Вірші еромонаха Климентія Зиновієва сина“ (*Пам. VII*), з котрої ще недавно знали ми крім поданих Кулішем у „Основі“ лише уривки, надруковані В. Доманицьким—„Невідомі вірші еромонаха Климентія“ (81). Доманицький же надрукував і варіант „Вірші на київських ченців“, XVIII в. (85); „Кілька віршів Івана Некрашевича“ опублікував О. Лотоцький (20); І. Франкови належать: „До історії вірші на Україні“ (34), „Причинок до українського віршописання XVIII в.“ (69), „Нові причинки до історії вірші на Україні“ (41)—про вірші також з XVIII в., „Вірша про отця Негребецького“ (65) і „Жарт непотрібний“ (107 і 108)—історична вірша з р. 1702-го; др. В. Щуратови, „Із старої галицької літератури“ (вірші 1770 р.) (82), І. Кре-

в е ц ь к о м у „Українська вірша про уманську різню“ (72), надихана шляхецьким духом.

Навіть в збірках новішого часу подибуємо вірші з давніших часів, або варіанти відомих нам віршів XVII—XVIII вв., або перерібки й наслідування. Пор. напр. ще замітки В. Г н а т ю к а: „Причинок до літератури нашого віршотворства“ (21)—зі збірничка 30 років XIX в., „Віршована легенда про рицаря і смерть“ (85), „Угро-руський співаник Івана Грядилевича“ (88).

Спеціально духовні вірші опублікували: проф. М. Г р у ш е в с ь к и й „Кілька духовних віршів з Галичини“ (з Яворова) (14) і В. Г н а т ю к „Кілька духовних віршів“ (Співаник з Грушова) (56). Гнатюкови ж належить цінне видання духовних віршів із Угорської України „Угро-руські духовні вірші“ (46, 47 і 49).

Переходимо тепер до XIX в. Зачнемо від р о с і й с ь к о ї У к р а ї н и. Отже тут одмітимо насамперед desiderata М. С е р г і е н к а (проф. М. Грушевського) „До ювілею Котляревського“ (1). Про знайомість в Галичині з творами славного Полтавця трактує стаття д-ра І в. Ф р а н к а „Писання І. П. Котляревського в Галичині“ (26). В иньшій статі той самий автор, торкаючи ся питання про літературне джерело „Москаля-Чарівника“, знайомить нас з подібною комедією Степана Петрушевича та з укр. народніми оповіданнями на сю тему, записаними в Галичині (27).

І. Б е л е й містить цікаву замітку—„Причинок до питання про час появи „Історії Руссов“ (7); Ю. Р о м а н ч у к подає „Недруковані твори Артемовського-Гулака“ (60); І в. С т е ш е н к о дає огляд—„З ювілейної літератури про М. Гоголя“ (57 і 58). Для польського українофільства маємо: проф. О. К о л е с с и „Українські пісні в поезіях Б. Залеского“ (1) і д-ра І. Ф р а н к а—„Король балагулів“ Антін Шашкевич і його українські вірші“ (57). „До характеристики гуртка харківських письменників“ дає кілька дрібних матеріалів М. В о з н я к (93). В. Д о м а н и ц ь к и й в замітці „Матеріали до біографії Гребінки“ (90) друкує один лист Гребінки і лист Ершова до Гребінки.

Більше праць присвячено патронowi Товариства, славетному Кобзареві. Отже насамперед треба відмітити широку

житєпись Шевченка, яку написав О. Кониський „Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя“, 2 томи (35. фїл. I і IV). Ся біоґрафія склала ся з ряда окремих статей, друкованих первісно на сторінках „Записок“ (див. томи: 1, 4, 5, 11, 13—16). До біоґрафії поета маємо ще замітку О. „До справи Шевченкових провин“ (17) і „Лист Шевченка до Є. Ковалевського“, опублікований В. Доманицьким (89).

Твори Шевченка видало Наукове Т-во двічі—раз під ред. О. Оґоновського, про що була згадка вище, вдруге 1906 р. під ред. І. Франка: „Твори Тараса Шевченка—„Кобзарь“, 2 томи (Укр.-р. б. VI і VII). Крім сього в „Записках“ надбуємо кілька праць над текстом „Кобзаря“ Шевченка і ряд варіантів до його поезій. Передовсім О. Кониського „Варіанти на декотрі Шевченкові твори“ (33 і 39), проф. М. Грушевського „Варіанти до „Богданової Могили“ (54), О. Новицького „Варіанти до Кобзаря 1860 р.“ (102), Ю. Романчука „Деякі причинки до поправнійшого видання поезій Т. Шевченка“ (34), М. Кр—ського „Примітки до поправнійшого видання поезій Т. Шевченка“ (55) та „Уваги до „Заміток“ д. Кр—ського“ Ю. Романчука (Ibid). Нещодавно д. Романчук дав нові свої „Критичні замітки до тексту поезій Шевченка“ (111 і 112). Згадаємо ще й замітку В. Доманицького „Україніса в альбомі Н. Гербеля“ (83), де між кількома цікавими літературними дрібницями Українців кінця 40 рр. маємо й два автоґрафи Шевченка. Над хронологією творів Кобзаря застановляв ся О. Кониський в статях „Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка“ (8 і 17).

Самим творам присвячено дві праці: д-ра І. Франка „Наймичка Т. Шевченка“ (6) і проф. О. Колесси „Шевченко і Міцкевич. Про значінне впливу Міцкевича в розвою поетичної творчости та в ґенезі поодиноких поем Шевченка“ (3).

Для студіювання Шевченкового малярства маємо небагато—всього лише одну статью К. Широцького „Сама собі в хаті господиня. Картина Шевченка“ (101).

Нарешті тут же годить ся згадати замітку Ю. Романчука про „Незнані вірші на смерть Шевченка“ (63).

Про Куліша маємо: огляд Ів. Стешенка „Проби біоґрафії й оцінки діяльности П. Куліша“ (44), І. Франка „Із переписки П. Куліша з Галичанами 1870—1871 р.“ (26), на-

решті згадані вище в одділі історії нариси О. Грушевського „З сорокових років“ про тогочасну літературну діяльність Куліша

Про Марка Вовчка маємо цікаву статтю покійного В. Доманицького „Авторство Марка Вовчка“ (84), в котрій він основно й остаточно розв'язав питання, хто був автором знаменитих „Народних оповідань“—чи Марія Маркович, чи її чоловік Опанас. Він же опублікував і „Лист Кс. Климковича до Марка Вовчка“ (87).

Про Олексу Стороженка пише Ів. Стещенко: „Ол. П. Стороженко, причинки до характеристики його творів“ (43),

Проф. М. Грушевський в статі „Один із Ніженців“ (109) подає біографічні відомости і кілька творів одного з менших укр. письменників 60 років—Ів. Затиркевича.

Крім сього треба принотувати особне видання „Творів“ С. Руданського (7 тт.).

Тут же годить ся згадати й статтю проф. Грушевського „Памяти Олександра Кониського“ (39), відмічену вже в одділі історії.

Закінчити огляд можна хіба статейкою К. Широцького „З недавнього минулого“ (95), в котрій він друкує „Подольську Епархіальную Мистерію“ 90 років мин. віку—зайвий доказ могутности укр. стихії і потреби її літературного виявлення.

Переходимо тепер до австрійської України.

З огляду на те, що українське відродження зачало ся в Галичині з виступом знаменитої „руської трійці“, треба з горю сподівати ся, що сьому відродженню і головному його героєви М. Шашкевичови присвятять історики укр. літератури в Галичині головну свою увагу. Так воно і є. Передовсім треба тут відмітити видання творів Шашкевича, зроблене М. Возняком: „Писання Маркіяна Шашкевича“ (Зб. філ. XIV). В передмові до видання подав видавець „Кілька слів про видавання Шашкевичевих писань і їх хронологію“. Се найповнійше досі видання творів Шашкевича. Автор використав усе, що міг добути, і розумієть ся все, що появило ся перед його виданням. В „Записках“ перед сим опублікував М. Тершаковець „Короледворську рукопись в перекладі М. Шашкевича“ з своїми замітками й поясненнями (68), Ів. Созанський „Недруковані вірші М. Шашкевича“ (65). Далі маємо

М. Тершаковця „Причинки до житєпису М. Шашкевича та дещо із його письменської спадщини“ (58), його ж „До житєписи Шашкевича“ (105 і 106), М. Возняка „Дві дрібнички до характеристики М. Шашкевича“ (105), Ів. Созанського „До ієнези творчости М. Шашкевича“ (73), В. Козовського „Памяти М. Шашкевича“ (3). Про етнографічні інтереси Шашкевича див. у статі М. Возняка „З фольклорних занять М. Шашкевича“ (109).

Нарешті „Про наклад „Русалки Дністрової“ пише М. Тершаковець (108).

Тут же відмітимо й замітки М. Тершаковця „Маркіян Шашкевич про свою читанку“ (61) і М. Возняка „Віршові проби Ю. Величковського“ (104)—до питання авторства Шашкевичевої „Читанки“.

Про другого члена „трійці“ Ів. Вагилевича маємо статі І. Франка „До біографії Івана Вагилевича“ (79), Ів. Созанського „Причинок до біографії Івана Вагилевича“ (69) й „З літературної спадщини Вагилевича“ (70)—недруковані вірші—та д-ра І. Свенціцького „Вагилевич як проповідник. Причинок до зносин Галичан з Росією перед 1849 р. і до історії української проповіді“ (84).

Далі маємо: Ів. Кривецького „Причинки до характеристики літературної творчости Івана Головацького“ (78) й М. Возняка „Два недруковані вірші Івана Головацького“ (94); „До біографії й характеристики М. Устияновича“ подає матеріал д-р Я. Гординський (104), а М. Мочульський публікує кілька листів „З кореспонденції М. Устияновича“ (75). Про Гушалевича маємо статтю Я. Гординського „До діяльности Ів. Гушалевича“ в 1867—1881 рр. (93).

М. Возняк публікує дещо „Із кореспонденції Р. Моха“ (81).

Дещо цікаве з „Літературної спадщини Василя Ільницького“ приносить стаття Ів. Созанського (66). Він же спиняєть ся й на літературній діяльності знаного москвофіла з Угорської України Духновича—„Поетична творчість Олександра Духновича“ (86).

Про „Відносини В. Копітара до галицько-українського письменства“ трактує М. Тершаковець (94 і 95).

Нарешті історик укр. літератури й культурного руху у Галичині не повинен обминути відповідних розвідок, зазна-

чених вище, у відділі історії, особливо отсих статей М. Возняка: „До історії української наукової й просвітної організації 1848 р.“ (110), „З зараня української преси в Галичині“ (111) і „З-за редакційних куліс віденського Вістника та Зорі Галицької“ (107) і вчислених вище видань проф. Студинського (в *Зб. філ.*) та М. Тершаковця (в *Арх.*).

Про статі І. Франка про твори Котляревського в Галичині мова була вище. Вони дають кілька причинків до історії укр. літератури в Галичині в початках ХІХ в.

Крім сього відмітимо такі дрібніші замітки: О. Сущака „Два незвісні переклади Йос. Левицького“ (42), Ф. Корольовського (Кревецького), „Руська пісня польського агітатора з 1848 р.“ (46), Івана Франка „Вірші Степана Шепедія“ (11)—з другої половини ХІХ в.

Про штучне віршованне, знайоме нам з усної традиції й співанників ХVІІІ в., маємо пару заміток і для ХІХ в.: пор. Я. Гординського „Недоля галицьких дяків“ (109), або В. Гнатюка „Віршована легенда про рицаря і смерть“ (С. Возняка) (85) та інші.

У відділі галицько-українським треба відмітити й статю про Павла Свого, що, емігрувавши з російської України, видав свої сили й літературний талант Галичині. Про нього див. статю Вол. Радзиковича „Павлин Свенціцький. Публіцистична, наукова та літературна його діяльність“ (101—103).

Закінчимо огляд розвідками, присвяченими буковинському Солов'єви. Тут передовсім треба згадати за видання його творів, зладжене др. І. Франком і проф. О. Колессою „Писання Федьковича“, 3 томи: т. І—Поезії, т. ІІ—Повісти і т. ІІІ—Драми. (*Укр.-р. б. І, ІІ, і ІV*).

Основну біографію буковинського Кобзаря під заг. „Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича“ (*Ibid.* VІІІ) написав др. Маковей, котрий видав перед тим „Матеріяли до житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича“ (*Ibid.* V). Крім сього треба зазначити розвідку д-ра Д. Лукіяновича „Спірні і сумнівні питання в житю Федьковича“ (104).

Вкінці треба принотувати кілька праць бібліографічних і описових. Передовсім, розумієть ся, відомі „Матеріяли до української бібліографії Австро-Угорщини“ покій-

ного Ів. Єм. Левицького, котрих досі вийшло три томи, що обіймають роки 1887—1893. Далше зазначимо його ж „Галицька бібліографія 1772—1800“ (52), І. Франка „Доруської бібліографії XVIII в.“ (52), Л. Чижикова] „Сковорода-Проби бібліографії“ (30), огляд І. Кривецького „Нові видання по бібліографії українських і білоруських стародруків“ (88), мою рецензію на полтавський Показчик до „Київської Старини“ (109 і окремо). С. Маслова „Рукописи Софійської катедри в Києві“ (72) і нарешті цінну працю д-ра І. Свенціцького „Опис рукописів Народного Дому з колекції Ант. Петрушевича“, 3 томи (*Арх. I, VI, і VII*).

III. Мова.

Огляд студій над укр. мовою зачнемо від статей загального характеру: Б. Грінченка „Огляд української лексикографії“ (66) і І. Огієнка „Огляд українського язикознавства“ (79 і 80). Далі відмітимо розвідки Вол. Розова „До старо-руської діалектології“ (іще до питання про галицько-волинське варіче) (77) і „Трильоґія проф. А. Кримського“ (78)—розгляд праць Кримського проти теорії Поґодіна-Соболевского. Проф. О. Колесса видав „Лаврівські перґамінові листки з XII—XIII в.“ (53) (з бібліотеки лаврівського монастиря) зі своїми палеографічними й історично-лінґвістичними увагами, др. Я. Гординський „Уривок псалтири XIII—XIV в.“ (106), а др. І. Свенціцький „Буцацьке еванґеліє“ (105)—палеографічний опис.

Тут же згадати треба й І. Франка „Причинки до студій над Острозькою біблією“ (80), розвідку проф. К. Студинського про грецько-українську граматику XVI в.—„Адельфотес“, граматика видана у Львові 1591 р. (7), М. Возняка „Граматика Лаврентія Зизанія з 1596 р.“ (101 і 102). Проф. В. Перетц подав „Матеріяли до історії української літературної мови“ (67 і 93).

Про перші проби наукового студіювання рідної мови в Галичині в XIX в. маємо розвідки й видання—дра О. Маковея „З історії нашої фільології.—Три галицькі граматики“ (І. Могильницький, Й. Лозинський і Й. Левицький) (51 і 54) і М. Возняка: „Букварь Ос. Лозинського з 1838 р.“ (91) „Уривок граматики Івана Лаврівського“ (98), „Проект

правописи Ів. Жуківського на з'їзді „руських учених“ (82) і „Студії над галицько-українськими граматиками“ (89—91, 93—95 і 98). Він же видав і „Фільольогічні праці Івана Могильницького“ (*Арх. V*).

Тут же треба згадати й статтю д-ра В. Щурата „Азбучна стаття М. Кмицикевича 1834 р.“ (81).

Дальше маємо: цікаву працю д-ра В. Охримовича „Про наголос в українсько-руській мові“ (33) і статі В. Гнатюка: „Останки аориста в нашій мові“ (64) і „Як писати заіменник с я при дієсловах?“ (80). О. Макарушка надрукував „Словар українських виразів перенятих з мов тюркських“ (5). Ряд праць по діалектольогії західно-українських говорів дав І. Верхратський, а саме: „Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів“: говори з наголосом подвижимим (27—30) і говори з наголосом недвижимим (40, 44 і 45), далі „Говір Замішанців“ (в коліїні Вислока) (3), „Про говор долівський“ (в околицях Перемишля і Ярослав) (35—36), „Про говор галицьких Лемків“ (*Зб. філ. V*) і „Говор Батюків“ (околиць Жовкви, Рави Р., Яворова etc.) (*ibid. XV*). В усіх своїх працях подає І. Верхратський крім огляду особливостей і властивостей звукових, морфольогічних та синтаксичних також збірки текстів і словарі. По за сим одмітимо праці В. Гнатюка „Про угорсько-українські говори“, спеціально про словацько-українську діалектичну межу: „Русини Пряшівської єпархії і їх говори“ (35—36), „Словаки чи Русини? (Причинок до в'яснення спору про національність західних Русинів“) (42) і „Чи бачванський говір—словацький?“ (63).

„Програму до збирання українських діалектичних одмін“ склав др. І. Зілинський (103).

Велику вагу для студій над укр. мовою мають для фільольога й записані з додержанням діалектольогічних властивостей збірки народних творів В. Гнатюка й інших дослідників, видані в „*Етн. Зб.*“ (див. низше в огляді укр. фольклору). Нарешті не можна обминути тої праці, яка провадить ся над виробленнем сучасної літературної мови, спеціально над присвоєнням їй ріжних чужих виразів. З такої термінольогічної літератури вчислимо: Ів. Верхратського „Нові знадоби до номенклятури і термінольогії природописної народної“ (*Зб. мат. XII*), д-ра С. Рудницького „Начерк географічної термінольогії“ (*ibid.*), І.

Верхратеського „Виразня мінеральогічна“ (ibid. XIII), д-ра В. Левицького „Матеріяли до фізичної термінольо-гії“ (11; *Зб. мат.* III, в. 2; VIII, в. 2), його-ж „Мате-ріяли до математичної термінольогії“ (7; *Зб. мат.* VIII, в. 2), його-ж „Начерк термінольогії хемічної“ (*Зб. мат.* IX), д-ра І. Горбачевського „Уваги о термінольогії хемічній“ (ibid. X), Г. Зацерковного „Причинки до прав-ничої термінольогії“ (*Час. пр. і ек.* IV—V).

Вкінці принотую статью проф. В. Перетца присвя-чену видатному укр. фільольогови—„Памяти П. Житецько-го“ (102).

III. Фолькльор і етнольогія.

Переходимо тепер до огляду студій і видань в області так званої „народної словесности“ й народнього життя.

Тут передовсім треба відмітити посмертне збірне ви-данне дуже важних і цінних студій М. Драгоманова під заг. „Розвідки Михайла Драгоманова про українську народ-ню словесність і письменство“, 4 томи (*Зб. філ.* II, III, VII і X) і М. Дикарева—„Посмертні писання Митрофана Дика-рева з поля фолькльору й мітольогії“ (ibid. VI).

Далі про українські народні пісні маємо широкі студії Івана Франка „Студії над українськими народніми піснями“ (75, 76, 78, 83, 98, 101, 103—106, 110, 112 і окремо), його-ж „Козак Плахта, українська народня пісня, друкова-на в польській брошурі з р. 1625“ (47) і „Пісня про правду і неправду“—історично-літературна розвідка (70); В. Гнатюка „Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесно-сти“ (50 і 52)—про сучасне народне пісентворчество, його-ж —про народні пісні й оповідання про розбійника Яношіка— „Словацький опришок Яношік в народній словесности“ (31—32), М. Дикарева „Де що про вербу яко символ в україн-ській пісні“ (в згад. вище збірці творів), В. Гнатюка „До колядки про св. Софію в Києві (79), М. Драгоманова „Від-гук лицарської пісні в руських народніх піснях“ („Розвідки“, т. I), „Українські пісні про волю селян (ibid., т. II), „Псован-не укр. народніх пісень (ibid.), згадану вище працю О. Ко-лесси про „Укр. народні пісні в поезіях Б. Залеского“ (1),

В. Перетца „Кілька пісень кін. XVII—поч. XVIII в.“ (86), про укр. пісні складені Поляками див. у статі В. Щурата „З невідомої польської рукописи XVII в.“ (74).

З видань сирого матеріалу зазначимо: В. Гнатюка „Коломийки“ (Мат. XII)—із вступними статтями; далі д-ра Ф. Колесси „Галицько-руські народні пісні“ з мелодіями (Етн. Зб. XI); „Сороміцькі весільні пісні“ (Мат. I)—із записів відомого вченого Мих. Максимовича; далі видання В. Гнатюка „Лірники“—лірницькі пісні, молитви, слова то що (Етн. Зб. II), пор. ще й огож „Жебрацькі благальниці“ (110) і І. Франка „Жебрацькі молитви“ (Етн. зб. V).

Гуцульські пісні видав В. Шухевич у 3-м томі свого 4-томового цінного видання „Гуцульщина“ (Мат. II, IV, V і II).

Нарешті пісні й оповідання про панцину подає М. Єндик—„Із народньої пам'яті про старовину“ (Етн. Зб. V).

З музичного погляду народні пісні студіював головню Ф. Колесса, котрий написав студію „Ритміка українських народніх пісень“ (69, 71—74 і 76), видав „Мелодії українських народніх дум“ з вступною розвідкою „Про музичну форму дум“ (Мат. XIII). По за сим маємо „Мелодії гаївок“—додаток до видання „Гаївок“ Гнатюка—схоплені на фонограф О. Роздольським, а списані й зредактовані Ф. Колессою, видання О. Роздольського „Галицько-руські народні мелодії“ (Етн. зб. XXI і XXII), до котрих вступну статю дав д-р Ст. Людкевич, що й списав та зредагував увесь сей матеріал.

На сїм же місці принотуємо й студію акад. Ф. Корша „До історії українського 8-складового вірша“ (96).

Із студій над прозовими творами народної словесности (казки, новелі, легенди, анекдоти тощо) на першім місці треба поставити праці Драгоманова: „Корделія-Замурза“ (Розвідки, т. I), „Байка Богдана Хмельницького“, „Шолудивий Буняка“, „Фатальна вдова“ (т. II), „Славянські оповідання про пожертвування власної дитини“, „Славянські оповідання про народини Константина Великого“ (т. III), „Славянські перерібки Едіпової історії“ (т. IV) і багато інших.

По за сим одмітимо ще статю В. Гнатюка „Легенда про три жіночі вдачі“ (97)—причинок до історії вандрівки фольклорних мотивів.

Далеко більше маємо видань сирого матеріялу, видань незвичайно цінних. Отже маємо: О. Роздольського „Галицькі народні казки“, з брідського повіту Галичини (*Етн. Зб.* VII і VIII), М. Дикарева „Чорноморські народні казки й анекдоти“ (*Ibid.* II), В. Лесевича, Оповідання Р. Чмихала (*ibid.* XIV), 6 томів цінного видання В. Гнатюка „Етнографічні матеріяли з Угорської Русі“ (*Ibid.* III, IV, IX, XXV, XXIX і XXX), де зібрані казки, легенди, перекази, новелі, байки, анекдоти, оповідання про історичні особи, спомини etc., — о. Ю. Жатковича „Замітки етнографічні з Угорської Русі“ (*Ibid.* II), де маємо всього потроху (фольклорний і етнольоґічний матеріял), подібну ж збірку проф. Р. Кайндля, „Фольклорні матеріяли з Буковини“ (*Ibid.* V) і о. Марка Грушевського з Суботова „Гетьманське гніздо“ (91).

Далі відмітимо А. Онищука „Матеріяли до гуцульської демонольоґії“ (*Мат.* XI) і ряд видань В. Гнатюка: „Галицько-руські народні легенди“, 2 томи (*Етн. Зб.* XII і XIII), „Знадоби до галицько-руської демонольоґії“ (*Ibid.* XV) і „Знадоби до української демонольоґії“ (*Ibid.* XXXIII і XXXIV), „Народні оповідання про опришків“ (*Ibid.* XXVI); дещо про опришків, головню Мирона Штолу (оповід. і пісні) подав ще давнійше Ів. Франко (*Ibid.* V); одмітимо ще О. Шимченка „Українські людські вигадки“ (*Ibid.* I), В. Гнатюка „Галицько-руські анекдоти“ (*Ibid.* VI), М. Дикарева „Народня гутірка про коронацію“ (*Ibid.* V), П. Смоли, „Перекази про багатирів“ (103), нарешті Я. Миколаевича „Людві загадки з Камянецького повіту“ (Галич.) (*Етн. Зб.* I); величезний корпус укр. приказок з Галичини Ів. Франка—„Галицько-руські приповідки“ (*Ibid.* X, XVI, XXIII, XXIV, XXVII і XXVIII) і багато иньшого матеріялу, котрий годі тут вчисляти. Відмітимо тут лише спробу систематики приповідок, яку зробив др. В. Охримович у праці „Українсько-руські приповідки правничі, систематично впорядковані та юридично пояснені“ (*Студ.* III).

Багато матеріялу маємо для студій над народніми звичаями й віруваннями. Отже збірки звичаїв і повірок, привязаних до певних днів у році, себ то так званий „Народний календар“ подали: М. Дикарів „Народний календар з Валуйського пов.“—на Харківщині (*Мат.* VI), В. Доманицький „Нар. кал. у Ровенськ. пов., Волинської губ.“

(Ibid. XV), М. Зубрицький, „Нар. кал. з Старосамбірського пов. в Галичині“ (село Мшанець) (Ibid. III), А. Оніщук — „Нар. кал. у Зелениці Надвірнянського пов.“ (на Гуцульщині) (Ibid. XV); М. Крамаренко описав „Різдвяні святки в станиці Павлівській, Єйського одд. на Чорноморії“ (Етн. зб. I). Описи весілля зробили: О. Гриша — „Весілля у Гадяцькому пов. у Полтавщині“ (Мат. I), П. Литвинова-Бартош — „Весільні обряди і звичаї у с. Землянці у Чернігівщині“ (Ibid. III), В. Гнатюк — „Весілля в Керестурі“ — у Українців полудневої Угорщини (Ibid. X), нарешті ряд описів весілля у Бойків зробили В. Гнатюк, Ю. Кміт, др. З. Кузеля, Вол. Левинський (Ibid.). Спеціальний том „Етн. Зб.“ (XXXI—II), присвячений „Похоронним звичаям і обрядам“: др. З. Кузеля дав бібліографічний огляд — „Українські похоронні звичаї й обряди в етнографічній літературі“, В. Гнатюк надрукував велику збірку матеріалів — „Похоронні звичаї й обряди“, др. І. Свенціцький описав „Похоронні голосіння“. Відмітимо ще статтю д-ра Свенціцького „Похоронне голосіння і церковно-релігійна поезія“ (94).

Про звичаї й вірування, звязані з дитиною, знайомить нас двохтомове видання прецікавого матеріялу з полудневої Київщини „Дитина в звичаях і віруваннях українського народу“ (Мат. VIII і IX). Матеріял зібрав М. Гр., а обробив і видав др. З. Кузеля з широкими вступними статтями до кожного тому. Крім сього маємо етнографічний нарис М. Дерлиці „Селянські діти“ (Етн. Зб. V) — про дитячі гри, пісні й взагалі житте дітей у галицько-українського селянства.

Далі відмітимо записи д-ра Ів. Франка і Ф. Колесси „Людві вірування на Подгірю“ (ib.) — народня мітольоґія, метеорольоґія, антропольоґія, етнольоґія тощо, В. Доманицького „Народня медицина у Ровенському пов. на Волині“ (Мат. VI), д-ра З. Кузеля „Причинки до народних вірувань з початком XIX ст.“ (80) про упірів і розношенне зарази, його ж „Вірування Гуцулів про бурі з остатніх днів червня 1885 року“ (86). В „Гуцульщині“ Шухевича (див. т. III і IV), у статі А. Оніщука „З народнього життя Гуцулів“ (Мат. XV) і „Етн. Замітках“ Жатковича також знайдемо чимало матері-

ялу про вірування Гуцулів. Збірку гуцульських заговорів видав Ів. Франко—„Гуцульські примівки“ (*Етн. Зб. V*).

Отмітимо ще отсі розвідки: Х. Ящуржинського „Причинок до пізнання культа предків на Україні“ (109). М. Дикарева „Кого треба розуміти під Рахманами і ідентичними їм русалками“, „Великий бог Микола“. „Чудесна ріка в дворі господаря“ (пояснення колядки), „Знадоби до української народної ботаніки“ й ин. (див. його „Посмертні писання“), М. Драгоманова „Замітки про славянські релігійні та етичні легенди“ (Розвідки, т. IV), Вол. Гнатюка „Купання й палення відьм у Галичині“ (*Мат. XV*) і згадану вище статтю д-ра Щурата про „Увільнення злочинця дівчиною в Бродах“, Ір. Черкаського „Спадщина в українському праві звичайовому“ (*Час. пр. IX*), д-ра В. Охримовича „Останки комуністичного устрою у галицьких Бойків-Верховиців“ (31—32)—вельми цікаві спостереження про господарство гірняків, М. Зубрицького: „Велика родина в с. Мшанці Старосамбірського пов.“ (73), „Імена, назви і прозвища у селян с. Мшанця“ (79), „С. Мшанець Старосамб. пов. Матеріяли до історії галицького села“ (72 і 74)—також про побут Бойків.

Взагалі на життя мешканців наших Карпат дослідники звертали досить уваги. Ми вже в своїм місці згадували деякі праці в с'їм напрямі. Повторимо їх ще раз і тут, доповнивши иньшими. Отже про угорських Українців, їх етнографічну територію і національні відносини писали—Др. С. Томашівський „Причинки до пізнання етнографічної території Угорської Русі тепер і давнійше“ (67), „Угорські Русини в світлі малярської статистики“ (56), „Студії А. Петрова по історії угорської Русі“ (81), О. Назаріїв „Етнографічна територія угорської Русі-України“ (102), В. Гнатюк в згадуваних статтях: „Руські оселі в Бачці“ (в полудневій Угорщині) (22), „Словаки чи Русини“ (47) і „Русини пряшівської єпархії“ (35—36).

З антропольогічного боку студіював карпатських гірняків Хв. Вовку праці „Антропометричні дослідни українського населення Галичини, Буковини і Угорщини“ (*Мат. X*).

Переходимо нарешті до матеріяльної культури. Дуже цікаві відомости про життя Гуцулів з сього погляду знаходимо в I і II томі „Гуцульщини“ В. Шухевича і по-

частин в „Етнографічних замітках“ Ю. Жатковича. До них треба долучити ще незвичайно цікавий і важний нарис Антона Оницького „Останки первісної культури у Гуцулів“ (*Мат.* XV), на котрий звертаємо пильну увагу читачів. Поза сим одмітимо ще отсі студії: В. Гнатюка „Народня пожива і спосіб її приправи“ (*Мат.* I)—про їжу і кухню укр. селян у Галичині, проф. Ів. Горбачевського „Причинки до пізнання вживи сільської людности Галицького Поділля“ (*Зб. мат.* V, вип. 2-й)—дуже цінний хемічно-фізіологічний аналіз народнього харчування, Хв. Вовка „Українське рибальство у Добруджі“ (*Ibid.*), праці о. М. Зубрицького „Годівля, купно і продаж овець у Мшанці Старосамб. п.“ (*Ibid.* VI), „Верхня ноша українсько-руського народа в Галичині“ (*Ibid.* X)—зі взірцями носі у Бойків, „Ходаки, обув селян Старосамбірського і Турчанського пов.“ (*Ibid.* XI), В. Гнатюка „Ткацтво у Східній Галичині“ (*Ibid.* III) і „Кушнірство у Галичині“ (*Ibid.* I), А. Веретельника „Рубанне і виготовлюванне дерева“ (*Ibid.* III), М. Русова „Вироби з дерева у с. Груні у Полтавщині“ (*Ibid.* VI), М. Могильченка „Будівля на Чернигівщині“ (*Ibid.* I), М. Зубрицького „Селянські будинки в Мшанці“ (*Ibid.* XI), М. Русова „Гребінництво у с. Груні у Полтавщині“ (*Ibid.* VI), його ж „Гончарство у с. Опшні у Полтавщині“ (*Ibid.*), М. Могильченка „Гончарство у с. Олешні у Чернигівщині“ (*Ibid.* I), П. Литвинової-Бартош „Олійниця у с. Землявці Глухівського пов. на Чернигівщині“ (*Ibid.* VI), А. Веретельника „Олійні у північно-східній Галичині“ (*Ibid.*), М. Шишкевича „Виріб олію на Волині у Галичині“ (*Ibid.*), Ол. Радакової „Золотарство у Старобільському пов. у Харьковщині“ (*ibid.*).

Тут же принотуємо й замітку З. „Чуб і чуприна“ (44).

Звідси легко перейти й до народнього мистецтва *par excellence*. Др. М. Кордуба студіює „Писанки на Галицькій Волині“ (*Мат.* I), В. Щербаківський „Дерев'яні церкви на Україні і їх типи“ (74), К. Широцький „Надгробні хрести на Україні“ (82).

На закінченне нашого огляду згадаємо за статі, присвячені дослідникам українського народнього життя. Отже В. Доманицькому належить статя „Піонер української етнографії“ (65) про Зоріяна Доленіу-Ходаковського, Ф. Ко-

л е с а дав некрольої славного музики і етноґрафа М. Лисенка—„Микола Лисенко“ (112), покійний Андрій Франко дав нарис „Григорій Ількевич, як етноґраф“ (109—111). „До історії видання Ількевичових приповідок“ маємо статю М. Возняка (96). Він же подав і „До історії видання Номисової збірки“ (88). Про самого М. Номиса згадав у своїм часі проф. М. Грушевський (40).

Нарешті відмітимо ряд проґрам, які Наукове Т-во видавало в цілі збирання відомостей про різні сторони народнього життя: „Проґрама до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід“ (*Етн. Зб.* I), „Проґрама до збирання відомостей дотичних народньої побутової техніки“ (уложив Хв. Вовк, *Мат.* I), „В справі збирання етноґрафічних матеріялів“ („Хроніка“, 8), „До збирання етноґрафічних матеріялів“ (*ibid.* 20)—про фольклорні речі, „Відозва в справі збирання загадок“ (*ibid.* 30), „Відозва в справі збирання матеріялів до рибальства“ (*ibid.*), „Відозва в справі записування народніх традицій про опришків“ (*ibid.* 31), „Квестіонар для збирання місцевих переказів“ (*ibid.* 32), „Проґрами до збирання відомостей про громади і збірки сільської молоді—вулиці, вечорниці, досвітки і складки“ (уложив М. Дикарів, *Мат.* III), „Проґрама для збирання матеріялів про писанки“ (уложили М. Кордуба і Хв. Вовк, „Записки“ 11), „Квестіонар у справі записування похоронних звичаїв і голосінь“ (Хроніка, 39).

У всіх сих відозвах показано докладно, що і як збирати й записувати. Часом до відозви доданий відповідний коментар.

Згадаємо ще проєкт д-ра Ст. Томашівського „В справі етноґрафічної карти України-Руси“ (*ibid.* 31).

Вкінці годить ся згадати праці, котрі не торкають ся безпосередно української етноґрафії, як от розвідку д-ра І. Франка „Еміль Коритко, забутий славянський етноґраф“ (86), д-ра З. Кузелі „Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесности, розбір мотивів, звязаних з його іменем“ (67—70) та ряд його-ж оглядів під заг. „Етноґрафія в західно-європейській науковій літературі останніх років“ (61, 64, 65, 71, 72, 78, 79, 85, 87).

Науки суспільні.

У відділі історії відмітили ми багато праць з області права й економіки, котрих тут вчисляти не будемо. Тут одмітимо лише ті праці, котрі торкають ся відносин сучасних, або розробляють загальні питання в області права, статистики, економії й соціології. Специфічно правним питанням, головно з області правничої практики в Австрії і сучасного австрійського законодавства, присвячена „Час. пр.“ і „Час. пр. ек.“, натомість „Студ.“ подають побіч теоретичних статей розвідки тісно звязані з житем України— галицької і російської. З сих розвідок ми й почнем отсей огляд.

Передусім вчислимо розвідки присвячені Г а л и ч и н і. Отже тут на першім місці треба згадати статю В. П а н е й к а про „Національні відносини Галичини“ (84), в котрій автор подає огляд національних і віроісповідних відносин у Галичині за відомою працею проф. Буяка „Galicya“ т. I. Далі маємо цікаву оригінальну статистичну розвідку д-ра Вол. О х р и м о в и ч а „З поля національної статистики Галичини“ (*Студ. II*) і його-ж спільно з М. Лозинським „З виборчої статистики Галичини“ (*ibid. II*). Др Ст. Б а р а н дає докладні цифрові відомости „З поля національної статистики галицьких середніх шкіл“ (*ibid.*) і ряд статистичних таблиць до сеї розвідки під заг. „Конфесійні й національні переміни в галицьких середніх школах в pp. 1896—1898“ (*ibid. III*).

Статистичні дані про кількість українського населення й шкільництво у Українців на Угорщині читачі знайдуть у статях д-ра Ст. Т о м а ш і в с ь к о г о приотованих у попереднім відділі.

Про „Аґрарні відносини Галичини“ маємо студію В. Б у д з и н о в с ь к о г о (4). Йому належить і розвідка про „Жнива в східній Галичині і на Буковині“ (21). М. З у б р и ц ь к и й дає монографію про бойківське село Мшанець з рядом цікавих таблиць—„Маєтковий стан селян у Мшанці старосамбірського пов.“ (*Студ. III*), а другу подібну розвідку оголосив Ст. В и т в и ц ь к и й—„Економічні відносини в селі Старі Богородчани“ (*ibid. I*).

Про українську еміґрацію з Галичини й Буковини на

тлі загально-австрійської еміґрації говорить др. З. Кузеля в статі „Причинки до студій над еміґрацією“ (101 і 105).

З правничих розвідок, що спеціально торкають ся галицьких Українців зазначимо статі Б. Рожанського „Руська мова на правничім відділі львівського університету“ (*Час. пр.* V) і проф. Ст. Дністрянського „Права руської мови у львівськiм університеті“ (*Час. пр. ек.* III).

Російської України торкають ся сі розвідки: М. Гехтера „Із статистики України“ (*Студ.* II)—відомости про врожаї, скотарство і гірничий промисел і „Земська статистика про зарібну платню в сільськiм господарстві лівобережної України“ (*Ibid.* I).

На становищі робітничої класи в рр. 1861—1885 спляють ся той же автор у статі „До історії робочого класу на Україні російській“ (*Ibid.*). Про робітничу політику земства взагалі про їх економічну діяльність знайдуть читачі потрібні відомости в згаданім уже моїм рефераті „З історії земства на Україні“ (*Ibid.* II). М. Гехтерови належить ще статя „До питання про культурно-економічну ролю великого землеволодіння“ на правобережній Україні (*Ibid.*).

В. Матвіїву належить статя „Україна в житю російської промисловости“ (*Ibid.* III), а М. Залізнякави реферат „Індустрія на південній Україні“ (*ibid.* II).

Тепер перейдемо до розвідок загального характеру.

В області політичної економії маємо такі праці: Т. Рильського „Студії над основами роскладу багатства“ (1 і 2), В. Панейка, „Трест“ (*Ч. пр. ек.* IX), К. Кульчицького „Значінне кредиту і стоваришень в економії суспільній“ (*Ibid.* VIII). Зі статистики відмітимо працю проф. С. Дністрянського „Національна статистика“ (*Студ.* I і II) і В. Панейка „З історії й теорії статистики“ (*ibid.* I). Соціолоґія представлена працею д-ра В. Старосольського „Причинки до теорії соціолоґії“ (*Час. пр. ек.* IV—V). Тут же відмітимо й працю В. Панейка „З історії й соціолоґії національної боротьби“ (94)—з приводу книги проф. Бузека про національну політику пруського правительства супроти Поляків. Статя ся торкаеть ся й питань історичних та політичних.

На сім же місці можна згадати й праці з обсягу фільо-

софії історії—статю знову В. Панейка „Раціоналізм і реалізм в розумінню суспільних явищ“ (*Студ. II*) і реферат М. Залізняка „Філософія історії Г. Ріккєрта“ (*Ibid. III*).

По за сим маємо довгий ряд праць головно з австрійського права—державного, карного й приватного (цивільного). Згадаємо що найважніше.

Історичний розвиток і теперішній стан автономії країв в австрійській конституції представляє стаття М. Лозинського „Автономія країв в австрійській конституції“ (*Студ. III*). Правник пише на тему „Реформа виборчого права в Австрії“ (*Час. пр. ек. IX*).

З обсягу карного права маємо праці проф. П. Стебельського—„Австрійський процес карний“ розвідка (*Час. пр. X*) і коментар (*Пр. д. I*) та статю проф. П. Стебельського „Каршцов і становище його супротив науки о увязненню слідчим“ (*Час. пр. VI*)—про погляди славного саського правника.

Тут же треба згадати й пару розвідок з обсягу прасового права: проф. С. Дністрянського „Бернєнська унія і наше відношенне до неї“ (*Час. пр. ек. I*) і д-ра Я. Олєсницького „Австрійське право прасове і його реформа (*Ibid. IV—V*)

Приватного права торкають ся праці: д-ра Костя Левицького „Про новий процес цивільний в Австрії“ (*Час. пр. VI*), „Про неважність в новім процесі цивільнім“ (*Ibid. X*) і „Перші роки австрійського процесу цивільного“ (*Ibid. VI—VII*) та А. Менцинського „Про заочність в австрійськїм процесі цивільнім“ (*Ibid. VIII*). В розвідці „Звичаєве право і соціяльні звязки“ проф. С. Дністрянський дає причинки до пояснення § 10 австр. кодексу законів цивільних (*Час. пр. ек. IV—V*).

Дальше маємо такі теоретичні розвідки з області австрійського права: проф. С. Дністрянського теоретичну працю „Чоловік і його потреби в правнім системі“ (*Час. пр. X*), його-ж „Mandatum в починї правного розвою“ (*Час. пр. ек. VI—VII*) і проф. М. Зобкова „Причинок до науки про частинне політе“ (*colonia partiaria*) (*Час. пр. VIII*)—відповідь на критику його книги „Die Theilpacht nach römischen und österreichischen Recht“, і „Емфітевза греко-римського права“ (*Час. пр. ек. IV—V*). По за тим одмітимо проф.

Ст. Дністрянського „Причинки до реформи приватного права в Австрії“ (*Час. пр. ек. X*), д-ра М. Бодруга „Про заклади позбування“ (*Ibid. IX*)—про обмеження права власності в австрійським законодавстві.

З обсягу облігаційного права маємо солідні праці проф. С. Дністрянського „Австрійське право облігаційне“—розвідка (*ibid. II і III*) і коментар (*Пр. б. II*), д-ра М. Бодруга „Правна суть новації“ (*Час. пр. ек. X*).

Про „Заручини в австрійським праві“ пише проф. С. Дністрянський (*Час. пр. IX*). Він же дає й „Нові причинки до теорії заручин в новітнім праві“ (*Час. пр. ек. VIII*).

Я. Ільницький говорить про „Право перевозу на залізницях“ (*ibid. VI—VII*), др. М. Новаковський про „Поступованне в спорах з найму і аренди“ (*ibid. III*). Йому ж належить розвідка „Сплата ратами в обороті торговельнім“ (*ibid. IV—V*). Др. В. Старосольський знайомить нас з „Реформою похатної торгівлі в австрійським законодавстві“ (*ibid. II*).

Про „Полагоду шкоди з огляду економічного і соціального“ трактує проф. С. Дністрянський (*Час. пр. VII*), а про так зв. „*Usufructus nominis*“ (право на чужім *jus*) Ю. Заяць (*Час. пр. ек. IV—VI*).

Далі відмітимо студії проф. М. Зобкова „*Forum solutionis*“ в Австрії тепер і в будучині“ (*Час. пр. IV*) і „*Pactum de contrahendo*“ (*ibid. VI*).

Природознавство *).

Найсамперед одмітимо праці, присвячені студіям над природою України. На першій місці тут треба поставити дуже цінні розвідки д-ра С. Рудницького над географією України: „Літературні новини для географії України-Руси“ (*Зб. мат. X*), „Знадоби до морфології підкарпатського сточища Дністра“ (*ibid. X і XI*) та замітку про „Получення Сяна з Дністром в ледовій добі“ (72) і др. В. Левицького „Кліматичні відносини Тернополя“ (*Зб. мат. IV, в. 2*).

---

*) Докладний покажчик розвідок і рецензій з обсягу наук природничих за час від початку Наук. Т-ва аж до р. 1909 включно дає др. М. Чайковський в XIV т. „*Зб. мат.*“.

Крім цього маємо широку статю д-ра С. Рудницького загального характеру „Фізична географія при кінці XIX столітя“ (Ibid. IX).

Гр. Бобякови належать статі з обсягу ботаніки: „Причинки до ліхенології східної Галичини. Обрісники Перемисчини та Підгаєччини“ (Зб. мат. VІІІ, в. 2), „Причинки до микології східної Галичини. Гриби околиці Бережан“ (Ibid. XI) і „Про наші губи“ (Ibid. VІІІ, в. 2).

З області зоології зазначимо праці: „Про ногостки (Myriopoda) зібрані в Галичині в протязі року 1897“ С. Сидоряка (Ibid. III, в. 2), Ів. Верхратського—„Нічна лівка мотилів на ивиних цвітах“ (Ibid.), „Скільки часу потребують мотилі свіжо виляглі до повного розвитку своїх крил?“ (Ibid. I), „Красавка брунявка (Aretia Caza L.) в двох поколіннях“ (ibid. XI) і „Перепелиці (Coturnix communis) jako зимосонники“ (ibid.), др. Ів. Раковського „Нова рідня і новий рід семейства Ховзяткових (Gammaridae)“ (ibid. VІІІ, в. 2).

З області біології маємо „Bacteroidae“ Я. Федюка (Ibid. XI)—короткий огляд літератури про бактероїди з критичною її оцінкою. Тут же відмітимо статю д-ра О. Черняхівського „Неовіталізм і його хиби“ (9). З фізіології маємо працю др. Софії Морачевської-Окуневської „Вплив температури на осмотичне тиснення еритроцитів“ (Зб. мат. III, в. 1).

З поля порівняної анатомії маємо праці: д-ра Ів. Раковського „Причинки до анатомії порівнятельної судин кровних у хробаків“ (Ibid. I) і „Причинок до пізнання будови проводу кормового у пявки лікарської“ (9); Ф. Примака: „Причинки до історії розвитку і інволюції жезели thymus у риб кістносkeletalних (Teleostei)“ (Зб. мат. VІІ, в. 2) і „Ще кілька слів про глезу (thymus) риб кістносkeletalних (Teleostei) з узглядненням осклівців (Ganoidei) і кругоротих (Cyclostomi)“ (Ibid. VІІІ, в. 2); С. Сидоряка „Студія анатомічна над взаїмними відношеннями зняряду слухового і міхура плавного у риб шарановатих (Cyprinidae) і вюноватих (Cobitidae)“ (Ibid. VІ, в. 1).

З практичної медицини маємо праці д-ра О. Дакури про інфекційні хвороби (2), про „Досліди з новою лімфою Р. Коха“ (Зб. мат. III, в. 1), „Інтересний случай новотвору передного середогрудя“ (Ibid. V, в. 1), про уроферин

(Ibid. V, в. 2), ставлення діагнози тифа (1 і *Зб. мат.* VIII, в. 1), „Про вагу посмертних бактеорольогічних дослідів“ (Ibid. IV, в. 1), „Стремління і здобутки теперішньої терапії“ (Ibid. III, в. 1); д-ра М. Долинського „З положничої казуістики“ (Ibid. V, в. 1), лічення рака (Ibid. IV, в. 1); д-ра Є. Кобринського про лічення „Ectopia vesicae“ (Ibid.); д-ра М. Коса про лічення трахоми (Ibid. IX), про „Очні хиби у новобранців“ (Ibid.), „Про скіяскопію“ (Ibid. V, в. 2); д-ра В. Морачевського „Переміна матерії при акромегалії“ (Ibid. IX); д-ра Є. Озаркевича „Досліди над пропасницею“ (Ibid. IV, в. 1), „Значінне і метода при дослідах над переміною матерії“ (Ibid. III, в. 1), „Про уробілінну жовтачку“ (Ibid. V, в. 1), його ж укупі з др. Ю. Марішлером „Досліди над переміною матерії при черевній опухолі“ (Ibid.); д-ра Щасного-Сельського „До механіки нормальних і патольогічних змін матерниці“ (Ibid. I) і „Спірні питання про відклин родниці“ (retroflexio uteri) (Ibid. IV, в. 1); д-ра А. Соловія „Причинок до перервання родниці“ (Ibid. IV, в. 1) і д-ра О. Черняхівського „Пристрій до міряння сили скорочень уразу (uterus)“ (2), „Випадок vesaniae melancholicae“ (13) та „Пироговський зїзд лікарів у Києві“ (1), і д-ра В. Яновича про вилічення рака (V, в. 2).

Перейдемо тепер до фізики. Тут маємо цікаві розвідки В. Кучера „Основи електроніки“ (Ibid. XIII) і „Динаміка електрону“ (Ibid. XV, в. 1), д-ра В. Левицького „Електромагнетна теорія світла і філії електричні“ (Ibid. II); К. Глібовицького „Права руху маятника“ (Ibid. III, в. 2) і ряд праць проф. Ів. Пулюя: „Апарат до міряння ріжниць фаз межі перемінними потоками і кілька за його помічу зроблених помірок“ (3), „Безпечна стація телефонів“ (*Зб. мат.* VI, в. 1), „Електрична централка Гогенфурт“ (Ibid. X) і „Кругова діяграма генераторів для перемінних прудів“ (токів) (Ibid.). Про „лучі Бекереля“ пише С. Матвіяс (Ibid. VII, в. 1 і VIII, в. 2).

В області хемії маємо ряд інтересних праць проф. І. Горбачевського, д-ра Ю. Гірняка й інших. Перший написав про: „Загальний метод добування нуклеїнного kwasу з оргавів“ (Ibid. III, в. 1), про ксантин і гуанін (Ibid. I), „Про виказанне закраски крови“ (Ibid. VIII, в. 1) і „Про повстан-

не товщи в звириннім орґанізмі“ (Ibid. VIII, в. 1). Про його аналіз поживи укр. селянства в Галичині згадувано вище.

Др. Ю. Гі р н я к о в и належать розвідки: „Вплив температури на скорість декількох хемічних реакцій“ (Ibid. XIII і XIV), „Замітки до рівнень моно—і бімолекулярної хемічної кінетики“ (Ibid. XIII), про провід тепла цукру у воднім розчині (Ibid. XI), „Про вплив синхронічної зміни концентрації на хід мономолекулярної реакції“ (Ibid. XII), „Про періодичні хемічні реакції (Ibid.) і „Роля сталої, плинної і газовой фази в хемічній рівновазі“ (Ibid. IX). Др. В. М о р а ч е в с ь к и й говорить про „Нові способи досліду білковини“ (Ibid. VI, в. 2), С т. К о р д у б а „Про хльорофіль“ (Ibid. XV, в. 1).

З обсягу математики маємо передовсім цілий ряд статей з обсягу альґебри й аналізи: д-ра В. Л е в и ц ь к о г о: „Математика теоретична і практична“ (Ibid. VIII, в. 2), „Класифікація наук математичних“ (Ibid. VI, в. 1), „Короткий начерк теорії функцій автоморфних“ (Ibid. VII, в. 1), „Найновіші праці з теорії функцій аналітичних“ (Ibid. VII, в. 2), „Причинок до теорії дробів тяглих і ґрупи модулової“ (Ibid. IV, в. 2) та „Додаток“ до сеї теорії (Ibid. VII, в. 2), „Еліптичні функції модулові“ (7), „До теорії рядів степенних“ (*Зб. мат.* VII, в. 1), „Докази істновання інтеґралів рівнень ріжничкових“ (Ibid. I), „Причинок до поділу рівнень другого степеня“ (Ibid. II), „Про зерові місця функції $\zeta(s)$ “ (Ibid. X), „Про переступ чисел e і π “ (Ibid. I), „Кілька уваг про форму інтерполяційну Lagrange'a (Ibid. IV, в. 2) і „Про симетричні вираження з вартостей функції mod. m “ (4); далі К л и м а Г л і б о в и ц ь к о г о „Рівнання пятого степеня“ (Ibid. II) та „М. Г. Абель і його значінне в математиці“ (Ibid. IX); Е. С т е ф а н о в и ч а „Зведенне інтеґралів еліптичних“ (Ibid. XI) і на решті д-ра М. Ч а й к о в с ь к о г о „Метациклічні рівнання і їх ґрупи“ (Ibid. XIV) та „Метода Hermite'a інтеґровання вимірних функцій“ (Ibid.). Геометрії дотичать праці: д-ра В. Л е в и ц ь к о г о: „Відношенне геометрії метричної до метовой“ (Ibid. IX), „Геометрія метова в оптиці геометричній“ (Ibid. VIII, в. 2), „Д-ра Гільберта основи геометрії“ (Ibid.), д-ра В. К а л і ц у н а „Про закон бігунового дуалізму геометричних творів“ (Ibid. XIV і XV, в. 1) та „Конструкція плоскої кривої V степ. з почвірною точкою“ (Ibid. XV, в. 1), д-ра М. Ч а й к о в с ь к о г о „Приблизна конструкція правильного семикут-

ника“ (Ibid. XIV) та „Причинок до теорії стіжкових перекроїв“ (Ibid. XV, в. 1).

З обсягу астрономії маємо розвідки д-ра С. Рудницького „Про плями сонічні“ (Ibid. VII) і д-ра В. Левицького „Теорія перстенів Сатурна“ (Ibid. VII, в. 2).

В кінці принотуємо кілька некролоїв: І. Верхратського про д-ра І. Яхна (Ibid. XI) і М. Полянського (Ibid. X) та др. В. Левицького про К. Глїбовицького (ibid. XII) і О. Петрика (ibid. II).

Сим закінчуємо цілий свій огляд. По за вичисленими дисциплїнами маємо лише дві розвідки д-ра С. Балає з обсягу психології „Про понятє психологічної основи почувань“ (105) та „Про ріжницю між почуваннями осудними і представними“ (106).

В часі друку сеї брошури вийшли отсі видання Наукового Т-ва ім. Шевченка за рік 1913-й:

1. Записки. Під ред. проф. М. Грушевського. Томи: СХІІІ—СХVІ.

Зміст: др. Б. Барвінський „Кілька документів і заміток до часів вел. князів Свиригайла і Жигимонта Кейстутовича“ (СХV).—Б. Бучинський: „Початки політичної кар'єри Остафія Дашковича“ (СХІІІ), „Сліди великоруських літературних творів про флорентийську унію“ (СХV).—М. Возняк „З бібліографічних занять Ів. Вагилевича“ (СХVІ).—В. Герасимчук „Чуднівська кампанія 1660 р.“ (СХІІІ і СХІV).—Др. Я. Гординський „Віденська гр. к. духовна семінарія в рр. 1852—1855“ (СХV).—В. Гребеняк „Чернігівський археологічний зїзд і його „Труди“ (СХІV).—Проф. М. Грушевський „Останні випуски праці проф. Жуковича про релігійні відносини ХVІІ в.“ (СХІІІ), „Останні томи Архива „Юго-Западной Россіи“ (СХV).—П. Житецький „З історії київської громади“ (СХVІ).—М. Залізник „Історія України Олександра Яблоновського“ (Ibid.).—Ф. Колесса „Варіанти мелодій українських народніх дум, їх характеристика і групування“ (Ibid.).—Ів. Кривецький „Проби організованя руських національних гвардій у Галичині 1848—1849“ (СХІІІ).—Ів. Крип'якевич „Нові матеріали до історії соборів 1629 р.“ (СХVІ).—В. Модзалевський „З історії роздавання свободних військових земель в ХVІІ віці“ (СХІІІ).—І. Свенціцький „Бойківський говір села Бітля“ (СХІV).—М. Слабченко і М. Василенко „Ще до історії устрою Гетьманщини ХVІІ—ХVІІІ ст.“ (СХVІ).—Ф. Срібний „Студії над організацією львівської Ставропігії“ (СХІV і СХV).—Др. Ів. Франко „Азбучна війна в Галичині 1859 р.“ (СХІV—СХVІ), „Духовна й церковна поезія на Сході і на

Заході. Вступ до студій над Богогласником“ (СХІІІ).—В. Щербаківський „Церкви на Бойківщині“ (СХІV).

2. Збірник історично-філософичної секції, т. ХІV:

Проф. М. Грушевський, „Історія України-Руси“, т. VІІІ, ч. 1. (Історія української козащини, т. 2-й, р. 1626—1638), ст. 315.

3. Збірник математично - природописно - лікарської секції, т. ХІV, ч. 2 і т. ХVІ:

а) т. ХV, ч. 2: Др. М. Чайковський, „Студії з теорії кор'їруенцій“.—Др. Ю. Гірняк, „Дещо про теоретичне і методичне значінне температури скоростий процесів для хемічної кінетики“.—Др. Ст. Рудницький, „Причинки до географічної термінології“.

б) Др. Ст. Рудницький „Знадоби до морфології подільського сточища Дністра“, ст. (1)+310+(1).

4. Жерела до історії України-Руси, т. VІ і ХХІІ:

а) т. VІ: Др. Ст. Томашівський „Матеріяли до історії Галичини, т. ІІІ: Літописні пам'ятки з р. 1648—1657“. Ст. ХХ+152+244.

б) т. ХХІІ: Дневник Якова Марковича. т. ІV. 1735—1740 роки. Видав В. Модзалевський. Ст. VІІІ+385.

5. Українсько-руський Архив, т. ІХ:

М. Возняк „Матеріяли до історії української пісні і вірші“. Т. І. Ст. 240.

6. Матеріяли до української етнології, т. ХІV:

Ф. Колесса „Мелодії українських народніх дум“. Серія ІІ. Ст. ХХХVІ+195+43+6 ілюстрацій.

Хроніка, вип. 53—55.

439170

30к.
190
и 35445

ГРОБЕ
С/Ф. 19

B 398

Дорошенко, В.

НТШ у
Львові.